



# שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים



ספר לימוד יומי

# שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק א'

כסלו - תשע"ז





## "שערי תשובה"

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"  
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה  
הגר"ח קניבסקי שליט"א



יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך



## ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים  
המעוניינים בחוברות  
יפנו לארגון "ארחות יושר"  
בפקס: 077-4230219



כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם  
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש  
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון  
"ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.



יוצא לאור לזכוי הרבים  
**לעלוי נשמת**

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל  
מופלאה ומופלגת במדות טובות  
ובמאור פנים לכל אדם  
מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים  
ומעשים טובים לכלל ולפרט  
מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה  
בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל  
אשת חבר לרבינו מורה דרכנו  
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א  
בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר  
שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש  
חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב  
עליה אנו קוראים את המקראות  
עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון  
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה  
אוי מי יתן לנו תמורתה  
זכותה תגן עלינו  
**תנצב"ה**

הלימוד בחוברת זו מוקדש

**לרפואתו ולהצלחתו**

של ידידנו החשוב, אוהב התורה, ירא ה'  
ר' **ניסן** בן נאנה **הקשורי**

**ולעילוי נשמת**

רעייתו אשת חיל,  
הצדקנית, בעלת החסד  
**לואיז** בת מרגרית ע"ה.  
תנו לה מפרי ידיה  
ויהללו בשערים מעשיה.

# תוכן הענינים

## פתח דבר

10 .....

השער הראשון | באור התשובה ועקריה | אות א' - כ"ב

13 .....

## פעילות הארגון

71 .....

בגיל ורעדה עומדים אנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חיינו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי **"הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א"**, ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים האחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווים הנצחיים שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמי המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסידי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה ל"כ חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, מתחילים אנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

**בברכת התורה  
מערכת "ארחות יושר"**

## סדר הלימוד היומי

**שבוע א'** יום א' ג' בכסלו - יום ה' ז' בכסלו ..... (פ' ויצא)

**שבוע ב'** יום א' י' בכסלו - יום ה' י"ד בכסלו ..... (פ' וישלח)

**שבוע ג'** יום א' י"ז בכסלו - יום ה' כ"א בכסלו ..... (פ' וישב)

**שבוע ד'** יום א' כ"ד בכסלו - יום ה' כ"ח בכסלו ..... (פ' מקץ)

## לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חבורות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם).

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

### השער הראשון

## בְּאוֹר הַתְּשׁוּבָה וְעֵקֶרֶיהָ

א. מִן הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר הֵיטִיב הַשׁ"ת עִם בְּרוּאָיו. הַגִּרָּ"י בִּלְאִזֹּר זצ"ל (כוכבי אור' ו') הֵרָחִיב בְּבִיאוֹר הַטּוֹבָה הַגְּדוּלָּה שֶׁל מִדַּת הַתְּשׁוּבָה, וז"ל: אִמַּת כִּי הַטּוֹבָה וְהַחֲסֵד שֶׁל מִדַּת הַתְּשׁוּבָה לִמְחוּל וּלְסִלּוּחַ לִשְׁבִי פִּשְׁעַ עוֹלָה עַל כָּל, כִּי לֹלֵא מִדַּת הַתְּשׁוּבָה הֵנָּה

כָּל מִי שֶׁחָטָא הִיָּה עוֹנֵה נִכְתָּם עַד עוֹלָם, וְחָטָאוּ לֹא תִמְחָה. וְהֵנָּה כֹּאשֶׁר יִדְוֶה כִּי הָעוֹנֵשׁ עַל הַחָטָא הוּא אִיּוֹם וְנוֹרָא מְאֹד, וְכַמִּשְׁׁר הִרְמַבִּי"ז ז"ל בְּשֶׁעַר הַגְּמוּלָּה עִי"ש. וְלִזְאֵת כֹּאשֶׁר אֵין צָדִיק בֶּאֱרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְסָא, הִיָּה כָּל אָדָם נִכּוֹן לִפִּי שְׁאוֹל וּפָחַת, וּמָה גַם מִי אֲשֶׁר הִרְבָּה לִפְשׁוֹעַ וּלְמַרְדּוֹ וְכִבֵּר הִזְקִין עָלָיו אֲרָחוֹת חָטָא וּפִשְׁעַ, הִיָּה מוֹכֵרָה לִישָׁא וּלְסִבּוֹל שְׁפָטִים רַעִים וְנוֹרָאִים מְאֹד, לִהְיוֹת נִצְרָף כְּצִרְיָן הַכֶּסֶף בְּמוֹקְדֵי שְׁאוֹל, עֵתָה ע"י מִדַּת הַתְּשׁוּבָה הֵנָּה בִּיד כָּל אֶחָד לִהְתַּנַּעַר מִכָּל עוֹנוֹתָיו. עכ"ל.

חז"ל עֲמָדוּ עַל כֶּךָ, שֶׁהַתְּשׁוּבָה מֵהוּוֹה מוֹשֵׁג חֲרִיג, שְׁאִינוּ מִתְּיַשֵּׁב עִם הַהִגִּיוֹן, אֲלֵא זֶה הִיא טוֹבָה מִיּוֹחֲדָת שֶׁל הַקֶּב"ה שְׁחִידֵשׁ אֶת אִפְשָׁרוֹת הַתְּשׁוּבָה: "שְׁאִלּוּ לַחֲכָמָה, חוֹטָא מֵהוּ עוֹנֵשׁ? אִמְרָה: תְּסַאִים תְּרַדֵּף רַעְיָה. שְׁאִלּוּ לְנִבְיָאָה... אִמְרָה: הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטָאִת הִיא תִּמּוֹת. שְׁאִלּוּ לְתוֹרָה... אִמְרָה: יִבִּיא אֲשֶׁם וְיִתְכַפֵּר לוֹ. שְׁאִלּוּ לְהַקֶּב"ה... אִמְרָה: יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַפֵּר לוֹ (יִלְקוּט

### ביאורים

1. מִן הַטּוֹבוֹת. אֶחָת מִן הַטּוֹבוֹת הַגְּדוּלוֹת בְּיִתְרָה. 2. הַכִּין לָהֶם הַדֶּרֶךְ. עוֹד קוֹדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם ("תְּשׁוּבָה" הִיא מִשְׁבַּעַת הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרָאוּ קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, כְּמוֹבָא בְּמִסְכַּת פִּסְחִים נד.). 3. הַדֶּרֶךְ. הַאִפְשָׁרוֹת. וְהוּא מִלְשׁוֹן "תִּכְנִין לֶךְ הַדֶּרֶךְ" (דְּבָרִים יט, ג) שֶׁהַכּוֹנֵה דֶּרֶךְ נֹוֹחַ וּמוֹכֵנָה. 4. פָּחַת מְעַשִּׂיהָם. הַ"בּוֹר" אֵלָיו נִפְלוּ מִחַמַּת מְעַשִּׂיהָם הָרַעִים. 5. מִפָּחַ. מוֹקֵשׁ וּמִלְכּוּדָת.



<sup>6</sup>לְחֶשֶׁךְ נַפְשָׁם <sup>7</sup>מִנִּי שַׁחַת <sup>8</sup>וְלִהְיֶיב  
מַעְלֵיהֶם אָפוּ, וְלִמְדָם וְהִזְהִירָם לְשׁוֹב  
אֵלָיו <sup>9</sup>כִּי יִחְטְאוּ לוֹ <sup>10</sup>לָרֹב טוֹבוֹ  
<sup>11</sup>וַיִּשְׁרֹ, כִּי הוּא יָדַע <sup>12</sup>יִצְרָם, שְׁנֵאמַר  
(תהלים כה, ה) <sup>13</sup>טוֹב-וַיִּשְׂר יְיָ עַל-בֶּן

תהלים כה). ואמרו  
בגמרא (פסחים נד.  
נדרים טז:): "תניא,  
שבעה דברים נבראו  
קודם שנברא העולם,  
ואלו הן, תורה,  
ותשובה...".  
בזה שתורה ותשובה  
הם שני ענינים:

התשובה היא דבר לעצמו שאינו מחוייב מצד עצם התורה, והתורה מצד עצמה אינה מחייבת ואין בה הבנה שתתכן אפשרות של תשובה, אלא שלאחר שברא הקב"ה את התשובה, נכתבה גם היא בתורה, כמו שנאמר (דברים ל, ב) "ושבת עד ה' אלקיך".

בספר "מסילת ישרים" (פ"ד) מבאר את אפשרות התשובה שברא הקב"ה ברוב רחמיו: "כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל. כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה? הרי שרצא אדם את חבירו וכו' איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות? אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת היפך השלשה דברים שזכרנו: שיתון זמן לחוטא ולא יחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה וכו', וזה חסד ודאי שאינו משורת הדין, אך על כל פנים הנה הוא חסד שאינו מכחיש הדין לגמרי..." ע"ש.

#### ביאורים

6. לחשוך. למנוע. 7. מני שחת. מן הגיהנום. 8. ולהשיב מעליהם אפו. ולבטל מעליהם כעס ה'. 9. כי. כאשר. 10. לרוב טובו. שנתן להם את האפשרות לתשובה מתוך גודל טובו. 11. וישרו. גם מדת ישרותו מחייבת כן, כי הוא ידע יצרם. 12. יצרם. את כוחו הגדול של היצר הרע. 13. טוב וישר ה'. לפי שהוא טוב וישר ורוצה להיטיב לכל - לא ימאס החוטאים, אלא אם ירצו

<sup>14</sup>יִוְרָה חַטָּאִים <sup>15</sup>בְּדֶרֶךְ. <sup>16</sup>וְאִם הָרַבּוּ <sup>17</sup>לִפְשַׁע וְלִמְרֹד  
<sup>18</sup>וּבְגָד בּוֹגְדִים בְּגָדוֹ, לֹא סָגַר בְּעַדָם דִּלְתֵי תְשׁוּבָה, שְׁנֵאמַר  
(ישעיה לא, ו) שׁוֹבוּ <sup>19</sup>לְאֲשֶׁר הָעֵמִיקוּ סָרָה. וְנֵאמַר (ירמיה ג,  
כב) <sup>20</sup>שׁוֹבוּ בָנִים <sup>21</sup>שׁוֹכְבִים <sup>22</sup>אֶרְפָּה מְשׁוּבוֹתֵיכֶם.

#### ביאורים

לשוב יקבלם ויורה אותם הדרך הישרה (מפרשים). 14. יורה חטאים בדרך. יורה לחטאים דרך לעשות תשובה (ירושלמי מכות ז.). וכתב הרמב"ם (פ"ו מהלכ' תשובה ה"ה): "מהו זה שאמר דוד 'טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ידרך עושים' וגו', זה ששלח נביאים להם מודיעים דרכי ה' ומחזירין אותן בתשובה, ועוד שנתן בהם כח ללמוד ולהבין שמדה זו בכל אדם, שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק - מתאוה להן ורודף אותם. והוא מה שאמרו רז"ל בא ליטהר מסייעין אותו, כלומר ימצא עצמו נעזר על הדבר". 15. בדרך. הבי"ת בפתח, דרך התשובה הידועה מימי בראשית שאמר לקין (בראשית ד, ז): "הלא אם תטיב שאת" (רד"ק). 16. ואם הרבו. כלומר, ואף אם הרבו. 17. לפשוע ולמרוד. לעבור על דברי ה' לא דרך מקרה אלא מתוך מרידה, שאו תשובתם קשה יותר. 18. ובגד בוגדים בגדו. ובגדו בגידה חמורה בעזות מצח גוראה. או הכוונה, בחבורה מאוחדת של בוגדים. 19. לאשר העמיקו סרה. גם לאלו שהעמיקו לסור מן הדרך. 20. שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם. כתוב זה נאמר על מי שהרבה לפשוע ולמרוד, כמובא בחידושי תלמידי רבינו יונה (ע"ז ז, ז): "שובו בנים שובבים", פירש רש"י ז"ל שובבים לשון מרד וגאווה, כלומר שמרדו בשם יתברך ושנו ושלשו בעבירה, ואפילו הכי אמר הכתוב 'שובו בנים', כי המשובה הזאת ששנו ושלשו בעבירה היא כמו חולי, ולא יוכל האדם להסירה לפי שכבר הורגל בה, אלא על ידי רפואת השם יתברך, והיינו הוא דכתיב 'ארפה משובותיכם'. מפי רבי ז"ל". 21. שובבים. "משמע מזידים ופרהסיא, 'שובב' לשון מרד וגאווה, כמו 'זילך שובב בדרך לבו' (ישעיה נז) (רש"י ע"ז נז). 22. ארפה משובותיכם. כדי שאסלח על מרידותיכם (מצו"ד).



שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

**23** וְהִזְהִירְנוּ עַל הַתְּשׁוּבָה <sup>24</sup> בְּכִמְכָּהּ  
מִקּוֹמוֹת <sup>25</sup> בְּתוֹרָהּ,  
וְהִתְבָּאֵר, <sup>(ז)</sup> כִּי הַתְּשׁוּבָה <sup>26</sup> מְקַבֶּלֶת גַּם  
כִּי יָשׁוּב הַחוּטָא <sup>27</sup> מֵרַב צָרוֹתָיו,

ב. כי התשובה  
מקובלת גם כי ישוב  
החוטא מרוב צרותיו.  
הקשה מרן הגרי"י  
קניבסקי זצ"ל בספרו  
"ברכת פרץ" (פרשת  
בראשית), תשובה

כזו שאינו מתחרט על חטאו, אלא מחמת פחד מהעונש, לכאורה אינו בדין  
שתתקבל כלל. מאחר שגם עכשיו לא איכפת לו על מה שמרד במלך מלכי  
המלכים הקב"ה והכעיסו. נמצא שכל תשובתו, אינו אלא כמבקש שהקב"ה  
יותר לו על העונש, ולא שימחול לו עצם החטא, והרי אמרו חז"ל "כל  
האומר הקב"ה וותרן וותרו חייו", ואמרו חז"ל ש"הקב"ה מאריך אפיה וגבי  
דיליה", ועיקר היסוד שהתשובה מתקבלת היא משום עקירת הרצון, וזה  
השב מיראת העונש, גם עכשיו אינו מצטער על החטא, אלא על העונש  
שיבוא לו מחמתו, ומדוע א"כ תשובתו מתקבלת?

וביאר, כי עיקר שורש כל חטא ואשמה והתרחקותו מפחד השי"ת ואהבתו,  
היא הגאווה שעל ידה מרחיק מעצמו אור קדושתו יתברך שמו. וכמו שאמרו  
חז"ל בפ"ק דסוטה "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אני אני והוא  
יכולים לדור בעולם", ועי"ז הולך שובב בשרירות לבו. אבל בשעה שעומד

#### ביאורים

23. והזהירנו. מביאר מש"כ לעיל "והזהירים". 24. בכמה מקומות בתורה.  
להראות על החסד הגדול, ועד כמה רוצה הקב"ה בתשובת הרשעים, שהרי  
כמה וכמה גופי תורה נלמדים מיתור של אות אחת, ובענין התשובה כתבה  
התורה כמה וכמה פסוקים (מפרשים). 25. בתורה. "הלא אם תטיב שאת"  
(בראשית ד, ז), שפירשו רבינו לקמן אות ל"ח על ענין התשובה; "והתודה"  
(ויקרא טז, כא); "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (שם טז, ל) שכתב רבינו  
לקמן (שער ד' אות י"ז) כי זו מצות עשה על התשובה; "והתודו" (במדבר ה,  
ז) - והרמב"ם מנה זה למצות תשובה; "בצר לך ומצאוך וגו' ושבת" (דברים  
ד, ל); "ושבת" (שם ל, ב). 26. מקובלת. מתקבלת בעיני ה'. 27. מרוב צרותיו.  
אע"פ שתכלית כוונתו בתשובתו הוא כדי להיטיב את מצבו ולסלק ממנו

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כָּל-שָׂכֵן אִם יָשׁוּב <sup>28</sup> מִיִּרְאַת-הַשֵּׁם  
<sup>29</sup> וְאַהֲבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, ל) בְּצַר  
לְךָ וּמִצָּאוֹךְ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה  
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד-יְיָ אֱלֹהֶיךָ  
וְשִׁמְעֶתָ בְּקוֹלוֹ.

בדין על עוונותיו  
ורואה בחוש נוראות  
העונש המר העומד  
לחול עליו, אז נשבר  
ליבו בקרבו מאד  
וגאותו נשבתה,  
ותיכף הוא נעשה אדם  
אחר ממש, ובאותו  
שעה השקפתו על  
החטא ועל דרכו  
הרעה היא אחרת (כי  
מיד כשנשבר ליבו  
ונכנע, מאיר עליו  
אור עליון דכתיב "אני  
את דכח"). ואותה  
שעה מתחרט באמת  
על עצם העבירה  
ועל שמרד ביוצרו,

וְהִתְבָּאֵר בְּתוֹרָהּ, כִּי יַעֲזֹר הַשֵּׁם  
לְשֹׁכֵימ בְּאַשֶׁר <sup>32</sup> אֵין  
יָד טַבָּעַם מִשְׁנֶת, וַיַּחֲדֵשׁ בְּקִרְבָּם רוּחַ  
טְהוֹרָה לְהַשְׁיִיג מַעֲלַת אֱהָבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר  
(שם ל, ב) וְשִׁבְתָּ עַד יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעֶתָ

וממילא תשובתו היא תשובה נכונה באותה שעה. ומחסדי השי"ת המרובים  
שתשובה כזאת מתקבלת, אף על פי שמיד שנמחל לו וניצל מן העונש שוב  
אין לבבו נשבר וגאותו הארורה חוזרת עליו, ושוב דרכו דרך חטאים ישרה  
בעיניו.

#### ביאורים

את יסוריו וצרותיו, ולא מתחרט מפני שמבין "כי רע ומר עזבו את ה'" (לשון  
רבינו לקמן). 28. מיראת ה'. שהיא דרגה גדולה יותר מיראה מעונש על  
עוונותיו. 29. ואהבתו. שזוהי דרגה גבוהה יותר מיראת ה'. 30. הדברים.  
הצרות. 31. לשבים. אף לשבים מרוב צרותיהם (דליות יחזקאל). 32. אין  
יד טבעם משנת. בלא עזר ה' ואף אם יתייגע בכל יכולתו, כי עבירה גורמת  
לטמטום הלב (יומא לט). ועבירה גוררת עבירה (אבות ד, ב). 33. ושבת.  
כאשר תשוב ותתקרב אל ה' מצדך, אז - "ומל ה' אלקיך את לבבך".

שְׁעָרִי

שַׁעַר רִאשׁוֹן

תְּשׁוּבָה

עֵינִים

שְׁעָרִי

שַׁעַר רִאשׁוֹן

תְּשׁוּבָה

בְּקוֹלוֹ כָּבֵל אֲשֶׁר-אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם אֶתְּךָ וּבְנֶיךָ כָּבֵל-לְבָבְךָ  
וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ. וְאֹמַר בְּגוֹף הָעֵינַי (שם שם, ו) <sup>34</sup> וּמַלְּי אֶלְהִיךָ  
אֶת-לְבָבְךָ וְאֶת-לִבְבִּי זָרְעָךָ, <sup>35</sup> לְהַשִּׁיג אֶהְבֶּתוּ. וְהַנְּבִיאִים  
וְהַתְּנֻכִּים דִּבְּרוּ תָמִיד עַל דְּבַר הַתְּשׁוּבָה, עַד כִּי בָּאוּ  
<sup>36</sup> עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה כָּלֵם מִפְּרִשִׁים בְּדַבְרֵיהֶם כְּאִשֶּׁר יִתְבָּאֵר.

ב. וְדַע, כִּי הַחֹטֵא כְּאִשֶּׁר יִתְאַחַר לְשׁוּב מִחֻטְאָתוֹ, יִכְבֹּד  
עָלָיו מֵאֵד עֲנָשׁוֹ בְּכָל יוֹם, כִּי הוּא יוֹדֵעַ כִּי יֵצֵא  
<sup>37</sup> הַקֶּצֶף עָלָיו וְיֵשׁ לוֹ מָנוֹס לָנוֹס שָׁמָּה, וְהַמָּנוֹס הוּא  
הַתְּשׁוּבָה, וְהוּא עוֹמֵד בְּמִרְדּוֹ וְהֵנּוּ בְּרַעְתּוֹ, וּבִירְדּוֹ לְצִאתָ  
מִתּוֹךְ הַחֶפְכָּה, <sup>38</sup> וְלֹא יִגּוֹר מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה, עַל כֵּן רַעְתּוֹ  
רָבָה. וְאֹמְרוּ רְבוּתֵינוּ זְכוּנוֹם לְבָרְכָה עַל הָעֵינַי הַזֶּה (קה"ר

ביאורים

34. ומל' ה' וגו'. רבינו מפרש שזוהי הבטחה לבעל תשובה שהקב"ה יסיר את  
טמטום וערלת הלב [-"טפשות לבכון". תרגום אונקלוס] שנוצר עקב עשיית  
העבירה, כדברי הגמרא (יומא לט.): "עבירה מטמטמת לבו של אדם",  
ופירש"י: "מטמטמת, אוטמת וסותמת מכל חכמה". 35. להשיג אהבתו.  
כדי שתוכל להשיג אהבת ה'. 36. עיקרי התשובה. עשרים חלקי התשובה  
המבוארים לקמן. 37. הקצף. מאת ה'. 38. ולא יגור מפני האף והחימה. ולא  
יירא מכעס ה' עליו. כי על עצם מעשה החטא, יוכל אולי להתנצל כי הוא  
מחמת חזק ותוקף התגברות התאוה עליו. אבל התרשלות התשובה אינה  
כי אם בגלל שקל בעיניו ענין החטא ומזלול בעונשו, וכן אינה חשובה בעיניו  
התקרבותו להש"ת. וכי יש לך מרד גדול מזה! (פתח השער).

ג. הלא המחלתת  
חתורה לפניך.  
במפרשים תמהו על  
המשל שהביא רבינו,  
מה הטענה על אותו  
אסיר שלא ברח, והרי  
לכאורה מגיע לו שכר  
על זה שלא ברח,  
ודוקא על האחרים  
שברחו יש לבוא  
בטענה ובעונש ולא  
עליו?

בספר "יד הקטנה"  
פירש דברי רבינו,  
שאם אינו בורח מבית

ז, טו), מִשָּׁל <sup>39</sup> לָכֵת שֶׁל לִסְטִים  
שֶׁחֲבָשָׁם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית-הָאֲסוּרִים,  
<sup>40</sup> וְחִתְּרוֹ מִחֻטְאָתוֹ, <sup>41</sup> פָּרְצוּ וַיַּעֲבִרוּ,  
וְנִשְׁאַר אֶחָד מֵהֶם. כָּא שֶׁר בֵּית-  
הַפֶּתַח וְרָאָה מִחֻטְאָתוֹ חֲתוּרָה וְהָאִישׁ  
הַהוּא <sup>42</sup> עוֹדְנֵנוּ עֲצוּר, וַיֵּךְ אוֹתוֹ  
בְּמַטְּהוֹ. אָמַר לוֹ, <sup>43</sup> קִשָּׁה-יוֹם, הֲלֹא  
הַמִּחֻטְאָת חֲתוּרָה לְפָנֶיךָ, <sup>44</sup> וְאֵיךְ לֹא  
מִחֻטְאָת הַמֶּלֶט עַל נַפְשֶׁךָ.

הסוהר, בודאי אין זה מרוב ישרותו ונאמנותו, שהרי ליסטים מזויין הוא,  
אלא על כרחך הדבר נובע משום שמזלול הוא בעונש המאסר, ובנמשל - לא  
איכפת לו ממצבו הרוחני הגרוע, וגם אינו נרתע מהעונש על העבירות, ואז  
יוצא הקצף עליו עוד יותר.

בספר "שמושה של תורה" (עמ' קפ) הביא את אשר האיר מרן הגרא"מ שך  
זצ"ל את משלו של רבינו יונה: הנה יסוד התשובה הוא הכנעה, לשבור לבבו  
ולהכנע ולחזור לדרך האמת [ובפרט שיסוד החטאים כולם הוא הגאווה,  
ולכן ג"כ יסוד התשובה הוא הכנעה]. והנה אותו ליסטים שהיה בבית  
הסוהר בודאי ג"כ רוצה לברוח מבית הכלא, כי אין לך אדם בעולם שרוצה  
להשאר במקום שכזה. אלא אדם זה, גם כשיושב בכלא אינו רוצה להיכנע,

ביאורים

39. לכת של לסטים. חבורת שודדים. 40. וחיתרו מחתרת. חפרו מחילה  
מתחת לאדמה. 41. פרצו ויעברו. פרצו את כותלי בית האסורים וברחו.  
42. עודנו עצור. וממשיך להשאר שם. 43. קשה יום. רע מזל! (כ"ה במדרש).  
44. ואיך לא מהרת המלט על נפשך. בהתנהגותו זו הוסיף חטא על פשע,

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

ג. וְלֹא יִמָּצֵא אַחֲרָיִךְ הַתְּשׁוּבָה  
זוֹלָתִי<sup>(45)</sup> בְּעַמִּי הָאָרֶץ,

והוא סבור ברוב חוצפתו וגאוותו שהוא צריך לצאת מבית הסוהר בצורה

מכובדת, דוקא דרך השער הראשי ולא דרך חתירה ומערה, הוא אינו מוכן להתכופף אפילו במצב שכזה כשהוא אסור בבית הסוהר. וזוהי התביעה הגדולה עליו, כי אם לא נשברת גאוותו אף לאחר שאסרוהו בבית הסוהר, אזי אין לו תקווה. וכן אדם שאינו עושה תשובה, אין זה מחמת שאינו רוצה לשוב, כי כל אדם רוצה בפנימיות לבבו להגיע למצב של 'הוציאה ממסגר נפשי', שהרי 'רצוננו לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה מעכב', עיין רמב"ם פ"ב מגירושין ה"כ [ומצב של 'רשעים הם ברשות לבם' הוא מצב של בית האסורים ממש, כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה], אלא שאינו מוכן להכניע עצמו ולשבור גאותו, ולכן יצא הקצף עליו.

ב'דליות יחזקאל' ('עיונים') כתב: חז"ל הסבירו לנו בזה את הצלת התשובה, ואמרו שכמו שאין אדם אשר יוכל להתגבר על טבעו שלא להמלט על נפשו אם אך היכולת בידו, ולא יעשה אז חשבונות עם נפשו אם הוא כחוק או לאו, כן אם האדם יכיר מה מוכן לו על חטאו, איזה פורענות ועונשים מרים בזה ובבא, וידע שיש לפניו דרך הצלה ע"י התשובה, אפילו אם היתה התשובה עבירה ולא מצוה כלל לא היה יכול להתגבר על נפשו שלא לשוב והיה עושה גם עבירה לשם הצלתו. וזוהי הטענה עליו הלא המחחרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך, ומכש"כ כשהתשובה היא מצוה ומעלה עליונה מן העליונות וכו'.

ד. זוֹלָתִי בְּעַמִּי הָאָרֶץ. כי התורה היא הפותחת שער לחוטאים לשוב בתשובה, ואם הוא מתאחר מלשוב הרי זה מוכיח עליו שהוא עם הארץ, ואף אם הוא נראה כתלמיד-חכם, אין תוכו כבדו. ולכן תקנו אנשי כנסת הגדולה (בתפלת שמו"ע) בברכת התשובה: "השיבנו אבינו לתורתך... והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", כי תחילת כל תשובה היא תשובה לתורה (שם).

ביאורים

שמזלזל ואינו מתיירא גם מעונש המלך. 45. זוֹלָתִי. אלא רק.

ה. ברעת המתאחר מן התשובה. בספר "משנת רבי אהרן" (ב, ריג) מוסיף עוד נקודה ברעת המתאחר מן התשובה: כשאדם

46. אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁנִים שׁוֹכְבִּים, וְלֹא יֵשִׁיבוּ אֶל לִבָּם, 48. וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לָהֶם לְמַהֵר לְהִמָּלֵט עַל נַפְשָׁם. וְיֵשׁ מֵהֶם 49. נִדְחִים מֵעַל הַשָּׁם בְּרוּךְ-הוּא, לֹא יֵאֱמִינוּ 50. לְעֹנֵשׁ הַחַטָּא.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנֶם לְכַרְכָּה (ברכות יט, א) אִם רְאִיתָ 51. תִּלְמִיד-חָכָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בְּלִילָה, 52. אֶל תִּהְרַהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, כִּי 53. בְּאֵמָתָה [ונדאי] 54. עֲשֵׂה תְשׁוּבָה.

ד. וְעוֹד, הַתְּבוּנָה<sup>(46)</sup> בְּרַעַת הַמֵּתְאָחֵר מִן הַתְּשׁוּבָה

ביאורים

46. אשר הם יושנים שוכבים. רבינו מונה כאן דרגות בעמי הארץ, יש מהם ישנים מלהתעסק בתיקון נפשם, אמנם כאשר מעוררים אותם בחזקה המה מתעוררים (זה השער). 47. ולא ישיבו כו'. ויש מהם שאינם ישנים ממש, אבל גם מה שהם יודעים בשכלם אינם מחזירים אל תוך לבם. 48. ולא דעת כו'. ויש מהם שלפעמים מתחרטים ומקבלים עליהם לשוב, אבל אינם מבינים שנפשם בסכנה עקב היותם רחוקים מהקב"ה, ושעליהם למהר להנצל מן הסכנה ולנוס לתשובה. 49. נדחים מעל השם. מתרחקים לגמרי על ידי איחור התשובה, כלומר אפיקורסים וכופרים, עד שהם בגדר 'מתים', ולא רק ישנים. 50. לעונש החטא. אלא תולים הכל במקרה. 51. תלמיד חכם. והוא ירא חטא (עי' לקמן שער ג' אות רטו, ריח, ריט). 52. אל תהרהר אחריו. לחשוב שעדיין הוא עומד בחטאו. 53. באמת. בודאי עשה תשובה, אחרי כי הוא מוחזק לירא חטא ודואג ומתאבל כאשר יתקפו יצרו (לשון רבינו משלי כד, כח). 54. עשה תשובה. הנה נתבאר כי תלמיד חכם ממחר בעשיית התשובה לעומת העם-

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כִּי רָבָה הִיא, כִּי לֹאֵל <sup>55</sup>הַתְּמַהֲמָה, חוטא הוא מכעיס ומצער את הקב"ה, כיון שרצונו להיטיב עם האדם. וכל זמן שהוא שקוע בחטא - נמשך צערו של הקב"ה על מצבו הרוחני ועל זאת שמונע

הטובה שרוצה להיטיב עמו. וכמו אב המצטער מבנו שנפל בחולי כבד, הרי כל הזמן שהמחלה נמשכת ישנו הצער. ואחרי דיש דרך לצאת מתוך ההפיכה, שע"י תשובה אפשר להתרפאות, כאמור "ושב ורפא לו" (ישעיה ו, י), ונאמר "כרפאי לישראל" וגו' (הושע ז, א), והאדם אם אינו שב ועומד בחליו ובסכנת נפשו, הרי הוא ממש כשונה על החטא, ובכל רגע שמתאחר מן התשובה וממשיך מחלתו הרי הוא גורם צער, כביכול, כלפי מעלה. ועוד, כשאדם מצטער שכינה מה אומרת "קלני מראשי קלני מזרועי" (חגיגה טו:), וכתוב "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג, ט), וא"כ כשאנו שב ונגרמים דינים ועונשים מרובים ח"ו, הרי בעונש עצמו, המוכרח לפי מצבו שאינו שב, מכעיס ומצער כלפי מעלה. וביותר, דגורם שההנהגה בעולם תהיה שלא לפי כבוד שמים וכמו שאמרו (חגיגה יג:) על הפסוק (יחזקאל א, ד) "וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון", להיכן אול, אמר רב יהודה אמר רב שהלך לכבוש את כל העולם כולו תחת נבוכדנצר הרשע... אמר הקב"ה: מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי אליילים - עוונותיהם של ישראל הן גרמו לי וכו'. וכל זה הוא ע"י איחור התשובה.

#### ביאורים

הארץ' שבו ימצא איחור התשובה. <sup>55</sup>התמהמה. מעשיית התשובה. <sup>56</sup>כי עתה שב. מיד לאחר החטא היה מזרז עצמו לשוב בתשובה. <sup>57</sup>ודלפה עינו מתיונה. והרבה בבכי מתוך צער ויגון. <sup>58</sup>כי. אזי כאשר. <sup>59</sup>יכבש את יצרו. כלומר התשובה שעשה על הכשלון הראשון תאפשר לו להתגבר ולכבוש את היצר בניסיון הבא.

עָבַר עָלָיו כּוֹס הַמְּרִירוֹת וְלֹא יוֹסִיף לְשִׁתּוֹתוֹ עוֹד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ד, ה) רָגְזוּ <sup>60</sup>וְאֶל-תַּחֲטָאוּ. בְּאִזְרוֹ, רָגְזוּ וְהִצְטַעְרוּ עַל אֲשֶׁר הִטָּאתֶם וְאֶל תַּחֲטָאוּ עוֹד, <sup>61</sup>כִּי הַזְכִּיר הִטָּאִם לְמַעַלָּה בְּאִמְרוֹ (שם שם, ד) <sup>62</sup>תִּבְכְּשׁוּ כָּזָב סֵלָה. וַיַּעֲד עַל זֶה הַפִּירוּשׁ אִמְרוּ, רָגְזוּ, מִלְּשׁוֹן (בראשית מה, כד) <sup>63</sup>אֶל-תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ, (חבקוק ג, טז) <sup>64</sup>וְתַחֲתִי אֶרְגֹּז, וְעַנְיָנִם הִצְעַר עַל הַדָּבָר שֶׁעָבַר וְעַל הַהֲנָה, וְלֹא אֶמַּר <sup>65</sup>יֵרָאוּ אוֹ גִּוְרוֹ. <sup>66</sup>וְכִאֲשֶׁר יֵאָחַר <sup>67</sup>לְשׁוֹב, <sup>68</sup>כִּבְּא הַחֲטָא לִידוֹ, <sup>69</sup>יְפוֹל בְּמוֹקְשׁוֹ כִּנְפּוֹל בַּתְּחִלָּה, <sup>70</sup>וַיִּגְדֵּל עוֹנֵו הָאֲחֵרוֹן מֵאֹד, <sup>71</sup>וְתַעֲלָה רַעְתּוֹ לִפְנֵי הַשֵּׁם, <sup>72</sup>כִּי מֵרָאשִׁית <sup>73</sup>לֹא חָשַׁב כִּי פְתָאוֹם יָבוֹא הַיָּצֵר <sup>74</sup>הַשּׁוֹרֵר עָלָיו. אֵךְ אַחֲרֵי אֲשֶׁר רָאָה

#### ביאורים

<sup>60</sup>ואל תחטאו. וזה יביא לידי כך שלא תחטאו עוד. <sup>61</sup>כי הזכיר וכו'. רבינו מוכיח שהכוונה צער על חטא שעבר. <sup>62</sup>תבכשו כזב סלה. תדברו בי שקרים בלי הפסק. <sup>63</sup>אל תרגזו בדרך. אל תהיו נרגזים וזועפים בדרך, להאשים זה את זה על מה שהיה. <sup>64</sup>ותחתי ארגז. במקומי אני מזדעזעת (רש"י). <sup>65</sup>יראו או גורו. שפירושו יראה ופחד על העתיד (כי אז היה הפירוש אם תראו מה' אזי לא תחטאו). <sup>66</sup>וכאשר. אבל כאשר. <sup>67</sup>לשוב. בתשובה על החטא הראשון. <sup>68</sup>כבוא החטא לידו. פעם נוספת. <sup>69</sup>יפול במוקשו. יכשל בו שוב. <sup>70</sup>ויגדל עונו האחרון מאד. יותר מהפעם הראשונה. <sup>71</sup>ותעלה רעתו לפני השם. כי המלאך המקטרג הנברא מעבירה זו הוא יותר חזק ויותר תקיף (הרוצה בתשובה). <sup>72</sup>כי מראשית. לפני שנכשל בפעם הראשונה. <sup>73</sup>לא חשב. לא שיער. <sup>74</sup>השורר. השולט.



שערי

שער ראשון

תשובה

<sup>75</sup> דלות-כחו ואשר נברה יד יצרו עליו וכי <sup>76</sup> עצום הוא ממנו, היה עליו לראות כי <sup>77</sup> פרוע הוא, ולשית עצות בנפשו להוסיף בה וראת-השם <sup>78</sup> ולהפיל פחדו עליה, ולהצילה ממארב יצרו, ולהשתמר מעונו. ואמר שלמה עליו השלום (משלי כו, יא) ככלב שב על-קאו כסיל שונה באולתו. באורו, כי הכלב אוכל דברים נמאסים, וכאשר יקיאם נמאסים יותר והוא שב עליהם לאכלם, כן ענין הכסיל, כי יעשה מעשה מגנה, וכאשר ישנה בו, מגנה יותר, כאשר בארנו.

ה. <sup>79</sup> השנית, כי השונה בחטאו, <sup>80</sup> תשובתו קשה, כי נעשה לו החטא <sup>81</sup> בהתר, <sup>82</sup> ויבזה בברה מאד

ביאורים

75. דלות כחו. כמה הוא חלש. 76. עצום. חזק. 77. פרוע הוא. חשוף לחטא [כפרשיי (שמות לב, כה): "פרוע - מגולה"]. 78. ולהפיל פחדו עליה. להפיל על נשמתו פחד מהקב"ה. 79. השנית. עוד נזק שנגרם לשונה בחטאו מחמת שמתאחר מלחזור בתשובה. 80. תשובתו קשה. יהיה קשה לו לחזור בתשובה. 81. כהיתר. דומה בעיניו כהיתר, שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה (רש"י ערכין ל:). ב'דעת זקנים מבדלי התוספות' (ויקרא ב, יג) כתב בטעם הדבר שנעשית לו כהיתר: משל לאדם שבגדיו צואים, אינו משמר מן הטיט, אבל אדם שבגדיו נקיים ויפים - משמר מכל טינוף. 82. וזכה כברה מאד חטאתו. להלן (שער ב' אות ל') כתב רבינו: "באיחור תקון הנפש, היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כך...". ביאור הדבר, שטומאתו

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

חטאתו, כמו שנאמר (ירמיה ג, ה) הנה דברתי ותעשי הרעות ותוכל. באור ותוכל, כי הרעות נעשות לך בהתר ובדבר שחוא ביכולתך ובכשתך, מלשון (רברים יב, יז) לא תוכל לאכל בשעריך, שתרגומו, <sup>83</sup> לית לך רשו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פו, ב) בין שעבר אדם עברה <sup>84</sup> ושנה בה, נעשית לו בהתר. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על איש שעבר עברה ושנה בה, כי מכאן ואילך אם יחשב לעשות העברה ונאנס ולא עשאה, <sup>85</sup> מחשבתו הרעה <sup>86</sup> מצטרפת

1. מחשבתו הרעה מצטרפת למעשה. רש"י כתב הטעם, משום ש"אין חזרתו לשם שמים אלא שלא הוצרך לה". ביאור הדברים: כל עוד שהמצפון קיים בפנימיותו של האדם ומרגיש בחסרון שברע, לא תבוטל ההרגשה ע"י מחשבה רעה בלבד. הוא חי בהרגשת סתירה בין מעשיו למצפונו. המרחק בין המחשבה אל ביצוע המעשה הוא רב מאד, ואזי המצפון הוא השומר ומעכב בעדו מלהוציא לפועל

למעשה את המחשבה. במקרה זה אין דנים את המחשבה כמעשה, כי כאשר חוזר בו ממחשבתו הרעה, אף מצד סיבה ואונס, הרי זו חזרה הנובעת מתוך

ביאורים

מתגברת מאד ולבו נעשה מטומטם הרבה מאד (מכתב מאליו ח"א 133). ועוד, כי השונה בחטאו חוטא בקלות ללא שום צער ונקיפת מצפון והרי זה דומה לפריקת עול (כמבואר בדברי רבינו להלן אות ל"ח), והוא קרוב להיות מומר להכעיס, כאשר יתבאר בסמוך. 83. לית לך רשו. אין לך רשות. 84. ושנה בו. ועשאה פעם שניה. 85. מחשבתו הרעה. שגמר בלבו לעשותה. 86. מצטרפת למעשה. נחשבת כאילו עשה ונפרעים ממנו.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

לְמַעַשְׂהָ, וְעָלְיוֹ נֶאֱמַר (ירמיהו, יט) הִנֵּה  
אֲנִכִּי מֵבִיא רָעָה אֶל הָעָם הַזֶּה פְּרִי  
מַחְשְׁבוֹתָם.

ו. <sup>88</sup> וְעַתָּה, <sup>89</sup> בִּינָה שְׁמַעְהָ זֹאת, כִּי  
הוּא עֶקֶר גָּדוֹל. אֲמַת הַדָּבָר כִּי  
יֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּכְשָׁלִים בַּחֲטָא  
לְפַעֲמִים, כְּעֵנֶיךָ שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ז, כ)  
כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה-  
טוֹב וְלֹא יִחְטָא, <sup>90</sup> אָכֵן כּוֹכָשִׁים אֵת

פנימיותו של האדם,  
החש את הסתירה בין  
מחשבתו לפנימיותו.  
אולם השונה בחטאו,  
שאצלו ההרגשה היא  
של הותרה לו ממש,  
אדם זה פרק מעליו  
עול מלכות שמים  
ביחס לאותו החטא,  
מצפוננו כבר מת, ואינו  
חש כל סתירה שהיא  
בין מעשיו לפנימיותו.  
ואם בכל זאת לא  
הוציא את מחשבתו  
אל הפועל, אין זה  
משום הכרת האמת  
ההודאה בעוול שיש

במעשהו, או בחרטה על מחשבתו, אלא מאיזו סיבה חיצונית שהפריעה  
לו לממש הוצאת המחשבה אל הפועל. במצב כזה מחשבת העבירה נידונה  
כמעשה, כיון שהיא נשארת חקוקה ופוגמת בעולמות הרוחניים, כדברי  
הגר"ח מוואלווין זצ"ל ('נפש החיים' ש"א, פ"ד) שפגם ע"י מחשבה גדול  
יותר, כי הוא מגיע למקום יותר גבוה ופוגם בנשמתו של האדם (עפ"י 'מכתב  
מאליהו' א' 133, 'שפתי חיים' מועדים א' כג).

#### ביאורים

87. פרי מחשבותם. כלומר, הרעה שתבוא עליהם היא עונש על מחשבתם  
הרעה. 88. ועתה. לאחר שנתבאר רעת המתאחר מן התשובה שגורמת לו  
להיות שונה בחטא, שהוא כפריקת עול (זה השער). 89. בינה. התבונן. 90. אכן  
כובשים את יצרם מאת פעם. מאה פעמים לעומת אותה פעם שנכשלו בחטא.  
וז"ל רבינו באגרת התשובה (אות מה): "חלילה לצדיק לפרוק מעליו עול מצוה  
אחת, אבל הוא נזהר במצוה אלף פעמים, ופעמים אשר יכשל בה פעם אחת

יִצְרָם מֵאֵת-פַּעַם, וְאִם יִפְּלוּ בַחֲטָא פַּעַם אַחַת, <sup>91</sup> לֹא יִשְׁנוּ  
לוֹ, <sup>92</sup> וְנִקְטְוּ בַפְּנִיָּהם, <sup>93</sup> וְחוֹזְרִים בַּתְּשׁוּבָה. אֵךְ כָּל אֲשֶׁר  
אֵינוֹ נִזְהָר מִחֲטָא <sup>94</sup> יְדוּעַ <sup>95</sup> וְאֵינוֹ מִקְבֵּל עַל נַפְשׁוֹ <sup>96</sup> לְהַשְׁמֵר  
מִמֶּנּוּ, גַּם אִם הוּא <sup>97</sup> מִהֲעֻנּוֹת חֲקָלִים, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא  
נִזְהָר מִכָּל הָעֲבֻרוֹת שֶׁבַתוֹרָה, קָרְאוּהוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל (חולין  
ד, ב) <sup>98</sup> מוֹמֵר לְדָבָר אֶחָד, <sup>99</sup> וְאֵת פּוֹשְׁעִים נִמְנָה, וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ

#### ביאורים

והתוודה אשר חטא עליה ויכנע מאד ויענה נפשו וישוב אל ה' וירחמנו".  
91. לא ישנו לו. לא יחזרו שנית על החטא. וז"ל רבינו להלן (שער ג' אות קמג):  
"אמנם כי גם פעמים הצדיקים נכשלים בחטא אחד, אבל אין זה בלתי על דרך  
מקרה, בהתגבר עליו היצר, ונפשו מרה לו על הדבר, ונזהר ממנו אחרי כן".  
92. ונקוטו בפניהם. לשון המקרא (יחזקאל ו, ט) ופירש"י לשון קטטה, "יתקוטטו  
על עצמם על אשר לא שמעו אלי". ובמצודת דוד פירש לשון כריתה, "ר"ל  
הם ישפטו הכריתה על עצמם על הרעות אשר עשו". 93. וחוזרים בתשובה.  
ואף אם נכשלים שוב הרי הדבר נחשב להם לכשלון ראשון. 94. ידוע. מסוים.  
95. ואינו מקבל. ובנוסף לכך שאינו נזהר מהחטא, גם אינו מקבל עליו להשמר  
ממנו. 96. להשמר ממנו. אפילו אומר הטעם משום שלא למדוהו אבותיו  
מצוה זו, או לא הורגל מנעוריו להזהר בה, או שאין נזהרין בה אנשי מקומו  
(אגרת התשובה, אות מה, ד"ה אמרו רז"ל), וכ"ש אם רק מחמת עצלות.  
97. מהעיונות הקלים. כגון מבעט במצות-עשה. ונקרא קל, משום דתשובה  
על ביטול עשה קל יותר מתשובה על שאר עוונות כמבואר לקמן שער ד'  
ס' ו' וברמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ד (פירוש מר"ד). 98. מומר לדבר אחר.  
מבעט ומזלזל במצוה אחת. וז"ל רבינו להלן (שער ג' אות קמג): "ואף על פי  
שאינו עובר על שאר המצוות, אחרי אשר הסיר מעליו עול אוהרה אחת כבר  
מרד בשם יתעלה... אבל האומר לפרוק מעליו עול אוהרה אחת, כל עת אשר  
יתאוה לעבור, הוא הנקרא מומר לדבר אחד". 99. ואת פושעים נמנה. הרי הוא  
נחשב עם הפושעים, ויש לו דין מומר להכעיס.

שערי

שער ראשון

תשובה

מִנְשָׂא, כִּי אִם אָמַר יֹאמַר הָעֶבֶד לַרְבוֹ, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר  
אֵלַי אֲעִשֶׂה<sup>100</sup> וּזְלַתִּי דָבָר אֶחָד, <sup>101</sup>כָּבֹד שָׂבֵר עַל אֲדוֹנָיו  
מֵעַלְיוֹ, <sup>102</sup>וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה. וְעַל הָעֵנָן הַזֶּה נֹאמַר  
(דברים כז, כו) אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה-הַזֹּאת  
לַעֲשׂוֹת אוֹתָם. בְּאֻרוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִקְבֹּל עַל נַפְשׁוֹ לְקִים כֹּל-  
דְּבָרֵי-הַתּוֹרָה מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף, וַיּוֹרֶה עַל זֶה אָמַר, אֲשֶׁר  
לֹא יָקִים לַעֲשׂוֹת, וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָם.

ז. וְעוֹד תִּדְעֵנִי, כִּי הַשּׁוֹנֶה עֲבָרָה אַחַת עֲשֶׂר פְּעָמִים, אֶף-  
עַל-פִּי שְׁנוֹהָר מִכָּל הָעֲבֻרוֹת, הִנֵּה הוּא נִחְשָׁב כְּעוֹבֵר  
עַל <sup>103</sup>עֲבֻרוֹת חֲלוּקוֹת. וְכֵן אָמַר רַבּוֹתֵינוּ וְכַרוֹנָם לְבִרְכָּה,

ביאורים

100. וּזְלַתִּי דָבָר אֶחָד. חוץ מדבר אחד. 101. כָּבֹד שָׂבֵר עוֹל אֲדוֹנָיו מֵעַלְיוֹ.  
ואין שם עבד עליו כלל. כי "עבדות" פירושה - שאין לו רשות עצמית  
כלל ולא רצון עצמי לעשות מה שלבו חפץ כי אם עשיית רצון אדוניו.  
102. וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה. כלומר, גם את כל המצוות שעושה בשלימות  
אין הוא עושה מפני שמרגיש את עצמו עבד להש"ת, שא"כ היה עליו  
לקיים את כל המצוות, אלא שמקיים את המצוות בתור התנדבות מפני  
שהסכים בדעתו וברצונו שכך טוב וראוי, נמצא שכל מה שמקיים זה  
בגלל שהוא מבין, ולא בגלל שכך רצה וציווה ה'. ('שפתי חיים' א, קכז).  
103. עֲבֻרוֹת חֲלוּקוֹת. שונות. [כוונת רבינו לבאר, שלא יטען האדם מה  
כל המהומה במה שנכשל בחטא אחד, מאחר שתרי"ב מצוות הרי הוא  
מקיים. כנגד זה מבאר רבינו, שמי שעובר עשר פעמים על חטא אחד,  
אין זו רק עבירה אחת, אלא שהמרה את פי ה' עשר פעמים, ושבר עשר

שערי

שער ראשון

תשובה

כִּי אִם <sup>104</sup>יֹאמְרוּ לְפָזִיר אֶל-תַּשְׁתָּה וְהוּא שׁוֹתֶה, אֶל-תַּשְׁתָּה  
וְהוּא שׁוֹתֶה, לִזְקָה בְּאַחֲרוֹנָה <sup>105</sup>עַל כָּל אַחַת וְאַחַת,  
<sup>106</sup>כְּמִשְׁפֹּט הָאוֹכֵל טְרֵפָה, וּבְהִמָּה טְמֵאָה, וְחֵלֶב וָדֶם.

ח. וְרֹאֵה רְאִינוּ כִּי רַבּוֹ עֲוֹנוֹת הַדּוֹר עַל זֹאת, כִּי יֵשׁ  
אֲנָשִׁים רַבִּים <sup>107</sup>מִקְבָּלִים עַל נַפְשָׁם לְהִזְהַר מֵעֲבֻרוֹת  
יְדוּעוֹת, וְכָל יָמֵי תַּיִהָם אֵינָם נִזְהָרִים בָּהֶן, אֲבָל הֵן אֲצִלָּם  
בְּהִתֵּר. וְאֵלּוּ לֹא הָיוּ נוֹהֲגִים בֶּן רֶק עַל עֲבָרָה אַחַת, חֲלִי רָע  
הוּא בְּנַפְשָׁם, כְּאֲשֶׁר בְּאַרְנֵנוּ, <sup>108</sup>אֶף כִּי נוֹהֲגִים בֶּן עַל  
אַזְהָרוֹת רַבּוֹת, <sup>109</sup>וּבְהִנָּה מִן הַחֲמוּרוֹת, כְּמוֹ שְׂבוּעַת הַנֶּם  
וּמִקְלָל אֶת חֲבֵרָו אוֹ אֶת עֲצָמוֹ בְּשֵׁם, וְהִזְכָּרַת שֵׁם-שָׁמַיִם  
לְבַטְלָהּ אוֹ בְּמִקּוֹם שְׂאִינֵנוּ טָהוֹר אוֹ <sup>110</sup>בְּיָדִים לֹא נְקִיּוֹת,

ביאורים

פעמים את עול העבדות (פירוש וביאור). 104. יֹאמְרוּ לְפָזִיר. שמוזהר  
לא לשתות יין, והיה שותה יין כל היום, והתרו בו לפני כל שתיה ושתיה  
ואמרו לו: 'אל תשתה' 'אל תשתה', והוא לא נמנע מלשתות. 105. עַל  
כָּל אַחַת וְאַחַת. על כל שתיה ושתיה ששתה. 106. כְּמִשְׁפֹּט הָאוֹכֵל טְרֵפָה  
וּבְהִמָּה טְמֵאָה וְחֵלֶב וָדֶם. כאילו עבר על כמה איסורי אכילה שונים זה מזה.  
107. מִקְבָּלִים. בספרים מדויקים הגירסא: שאינם מקבלים. 108. אֶף  
כִּי נוֹהֲגִים בֶּן. וביותר כי נוהגים הם שלא להזהר מלעבור על איסורים  
רבים. 109. וּבְהִנָּה מִן הַחֲמוּרוֹת. ובתוכן ישנן עבירות שהן מן החמורות.  
110. בְּיָדִים לֹא נְקִיּוֹת. אפילו אינם מטונפות ממש, כגון שחלץ מנעליו או  
נגע במקום מכוסה שבגופו ולא נטל ידי, וכל כה"ג שצריך נטילה מדרבנן

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

וְהַעֲלַמְתָּ עֵינַי מִן הָעֲנִי וְלִשְׁוֹן הָרָע  
וְשִׁנְאַת חֲנָם וְנִבְהוּת הַלֵּב,<sup>111</sup> וְנִתְיַנֵּת  
חֲתִית, וְהִסְתַּבֵּל בְּעֵרִיּוֹת<sup>112</sup> וּבִטְוִיל  
תַּלְמוּד-תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּל, וְרַבּוֹת  
כְּאֵלֶּה. כְּתַבְנוּ מִקְצָתָן (אצל) [אל] כְּנִי

הַדּוֹר לְהַזְכִּירָם וּלְהַזְהִירָם. וְכֵן רָאוּי לְכָל בְּעָלֵי תְשׁוּבָה  
לְכַתֵּב בְּמַגִּלַּת סֵפֶר הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִכְשְׁלוּ בָהֶם וְהַמְצוֹת  
אֲשֶׁר<sup>113</sup> קִצְרוּ בְּקִיּוּמָן, וְלִקְרָא בְּסֵפֶר זְכוּרֹנוֹתָם בְּכָל יוֹם.

**ט.** וְהִנֵּה מַדְרָגוֹת רַבּוֹת לְתִשְׁבּוּבָה, וּלְפִי הַמַּדְרָגוֹת יִתְקַרֵּב  
הָאָדָם אֶל ה' שֶׁם בְּרוּךְ הוּא. וְאִמָּנָם<sup>114</sup> לְכָל תְּשׁוּבָה

ביאורים

כמבואר בשו"ע או"ח סי' ד' סי"ח. 111. ונתינת חתית. הטלת פחדו על  
אחרים. [מלשון "ויהי חתת אלקים" (בראשית לה, ה) ופרש"י: "חתת -  
פחד"]. כגון פרנסים המטילים אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים  
כי אם לצורך הנאתם. 112. וביטול תלמוד תורה כנגד כולן. פירוש, עונש  
המבטל תורה גדול מעונש שאר כל העבירות וכמש"כ רבינו לקמן (שער ג'  
סי' י"ד) מהספרי: "כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות כך עונש  
המבטל גדול מכל העבירות". 113. קצרו בקיומן. שלא השתדלו בהן מספיק  
ולא דקדקו בהם כל צרכן. 114. לכל תשובה תמצא סליחה. לכל דרגה  
בתשובה יש התקרבות נוספת אל השי"ת. "כי מעת אשר השתדל לבקש  
איזה דרך לתשובה כבר יצא מדרכי החטאים ונמצא הוא בדרך אחר של  
מקבלי ובעלי התשובה" (אור יחזקאל).

חיסר מעשרים חלקי  
התשובה אשר הם  
מדרגות ומעלות  
במצות התשובה,  
אלא אפילו חיסר  
משלש חלקי  
התשובה העיקרים,

תִּמְצָא סְלִיחָה,<sup>115</sup> אֵךְ לֹא תִטְהַר  
הַנֶּפֶשׁ<sup>116</sup> טַהַר שְׁלֵם לְהַיּוֹת הָעוֹנוֹת  
<sup>117</sup> כְּלֹא הָיוּ, וְזוֹלָתִי כְּאֲשֶׁר<sup>119</sup> יִטְהַר  
הָאָדָם אֶת לְבוֹ<sup>120</sup> וַיִּכֵּן אֶת רוּחוֹ

חרטה ויודוי, עזיבת החטא וקבלה להבא - גם כן תשובתו מתקבלת, עכ"פ  
בחלק שעשה, ואינה כמו שאר המצוות שחלקיהן מעכבים זה את זה, כגון  
מצות ציצית שאם תלה חוטים בג' כנפות בלבד לא עשה כלום, אלא כל  
חלק בפני עצמו מחלקי התשובה יש לו משמעות והוא מתקבל לרצון.  
והטעם, כיון שתשובה ענינה - "שובה ישראל", להתקרב להשי"ת שנתרחק  
ממנו ע"י החטא, ובכל חלק יש כבר התקרבות להשי"ת, ואפילו בחרטה  
בלבד - אם היא חרטה אמיתית ולא כמו שאמרו "רשעים מלאים חרטות"  
- כבר נתקרב להשי"ת ונפגם עצמותו של החטא. וה"מנחת חינוך" הוכיח  
זאת מדברי הגמרא קידושין (מט:): האומר לאשה הרי את מקודשת לי על  
מנת שאני צדיק גמור - מקודשת, שמה הרהר תשובה בלבד. ומוכח, שאפילו  
שלא הושלמו כל תנאי התשובה - כבר נקרא צדיק גמור לענין זה.

ביאורים

115. אך לא טהרה הנפש וכי'. רבינו מבאר, שאם כי למה שנוגע לעצם  
עונש החטא, שהוא ראוי לו למי שהמרה את פי ה', מספיקים חרטה, ויודוי  
ועזיבת החטא, בכל זאת עוד למדרגות רבות היא צריכה בכדי לטהר את  
הנפש שנתלכלכה בחטא (זה השער). 116. טוהר שלם. סילוק מוחלט של  
החטא וכל תוצאותיו, עד שלא ישאר שום רושם מטומאת החטא. 117. כלא  
חיו. "ושיחפוז בו השם וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא" (לשון רבינו  
לקמן אות מ"ב). 118. וזולתי. אלא רק. 119. יטהר האדם את לבו. מן המדות  
והרצונות שסובבו את החטא, והם בהרגשת לבו, שלא יתאוה עוד להחטא  
כלל ולא ירצה בו (לב אליהו, ויגש). 120. ויכין את רוחו. יעמיד אותה על  
מתכונתה האמיתית, וכמו שאומרים בתפילה "אלוקי, נשמה שנתת בי  
טהורה היא" (הרוצה בתשובה).



<sup>121</sup>כַּאֲשֶׁר יִתְבַּאֵר. וְכֵן כְּתוּב (תהלים לב, ב) אֲשֶׁרִי אָדָם  
לֹא יִחְשַׁב יִהְיֶה לוֹ <sup>122</sup>עֵינִי <sup>123</sup>וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה. וּבְעֵינֵי  
הַבֶּגֶד הַצָּרִיד כְּבוֹס, כִּי הַמַּעֲט מִן הַכְּבוֹס יוֹעִיל בּוֹ  
לְהַעֲבִיר <sup>124</sup>הַגֶּעַל מִמָּנוּ, אֵךְ לִפִּי רַב הַכְּבוֹס יִתְלַבֵּן.  
וְכֵן כְּתוּב (שם נא, ד) <sup>125</sup>חָרֵב כְּבִסְנִי מַעֲוִנִי. <sup>126</sup>וְהַכְּבִס  
הַנֶּפֶשׁ מִן הָעֵין כְּפִי אֲשֶׁר <sup>127</sup>תִּכְבֹּס אֶת <sup>128</sup>לְבָבִי, שְׁנֵאמַר  
(ירמיה ד, יד) כְּבִסִּי מַרְעָה לְבָבִי <sup>129</sup>יְרוּשָׁלַיִם. <sup>130</sup>וְאָמְרוּ  
רְבוּתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָהּ (ע"ז יט, א) אֲשֶׁרִי אִישׁ יֵרָא  
אֶת-יְיָ (תהלים קיב א), בְּעוֹדוֹ אִישׁ. רוֹצֵה לֹאמַר, כִּי תִשׁוּבַת  
הָאָדָם הַמַּעֲלָה, בִּימֵי בְּחֹרוּתָיו, <sup>131</sup>בְּעוֹד כּוֹחוֹ עָלָיו

## ביאורים

121. כַּאֲשֶׁר יִתְבַּאֵר. בעשרים עיקרי התשובה. 122. עֵינִי. כאשר שב. 123. וְאֵין  
בְּרוּחוֹ רְמִיָּה. שאין עושה תשובה לרמות הבריות כי אם בלב שלם (מצודת  
דוד). 124. הַגֶּעַל. הלכלוך הגס, אך עדיין ישאר רושם של לכלוך. 125. חָרֵב  
כְּבִסְנִי מַעֲוִנִי. תרבה לנקותי מטינוף העוון שלכלך את נשמת. 126. וְהוֹכְכֵם  
הַנֶּפֶשׁ מִן הָעֵין. הנפש נטהרת מעונה. 127. תִּכְבֹּס אֶת לְבָבִי. בתשובה ע"י צער  
וחרטה. 128. לְבָבִי. נלמד שעיקרי התשובה תכליתם לטהר את הלב, וטהרת  
הנפש מן העון קשורה בטהרת הלב (זה השער). 129. יְרוּשָׁלַיִם. הוא משל  
לכנסת ישראל, אשר היא מתיחדת עם ירושלים. 130. וְאָמְרוּ רְבוּתֵנוּ. רבינו  
מבאר טעם נוסף ברעת המתאחר מן התשובה. 131. בְּעוֹד כּוֹחוֹ עָלָיו. כתב  
הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"א): איזו היא תשובה גמורה זה שבא לידו דבר  
שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה  
ולא מכשולן כח... הוא ששלמה אמר וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. ופירש  
הלחם משנה, שכך מבאר הרמב"ם את דברי הגמרא (יומא פו:) "באותה

<sup>132</sup>וְיִתְגַּבֵּר עַל יָצְרוֹ. אָכֵן כָּל תִּשְׁוּבָה מוֹעִילָה, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר  
(שם ז, ג) <sup>133</sup>תִּשְׁבֵּב אָנוּשׁ עַד דָּכָא וְתֵאמַר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם.  
וְאָמְרוּ רְבוּתֵנוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָהּ (ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א)  
<sup>134</sup>עַד דְּבִדּוּכָהּ שֶׁל נַפְשׁ.

## עתה נבאר עקרי התשובה

י. הָעֵקֶר הָרִאשׁוֹן, הַחֲרָטָה. <sup>135</sup>יְכִין לְכַבּוֹ כִּי <sup>136</sup>רַע <sup>137</sup>וְיָמַר

## ביאורים

אשה באותו פרק באותו מקום. ו"באותו פרק" - היינו בכח גופו, כלומר  
בזמן הבחירות. 132. וְיִתְגַּבֵּר עַל יָצְרוֹ. ויסורים אלו של התגברות על היצר  
הם הכיבוס העיקרי של הנשמה (הרוצה בתשובה). 133. תִּשְׁבֵּב אָנוּשׁ עַד  
דְּכָא. מביא אתה יסורין על האדם עד שאתה מחזירו להיות תשוש כוח  
וקרוב למות, ו"תאמר" לו ביסורין 'שובו בני אדם' מדרכיכם הרעים (רש"י).  
134. עַד דְּבִדּוּכָהּ שֶׁל נַפְשׁ. עד למצב שהנפש כבר שבורה ורצוצה, ואין  
בכוחה לחטוא עוד, עם כל זה תקבלנה בתשובה. 135. יְכִין לְכַבּוֹ. אין די  
בידיעה שכלית, אלא צריך שתהיה הבנה והרגשה בלב, "כי הלב הוא המלך  
לכל חלקי הגוף, ונוהג בה" (לשון ה'מסילת ישרים' סוף פט"ז). (פתח  
השער). 136. רַע. כלומר עיקר החרטה הוא ההבנה כמה רע הוא החטא. וכן  
כתב באמונות ודעות (מאמר ה' אות ה'): "אמרו 'כי כשלת בעוונך', רוצה  
לומר החרטה, כלומר שתהיו בדעה כי אותן עוונות היו מכשולות ורע".  
137. וְיָמַר. פירוש, כי יש רע שהוא מתוק כמאכלים רעים שהם מתוקים  
לחך, ויש מאכלים מרים שהם טובים לגוף. אבל עזיבת ה' דומה למאכל  
שהוא גם רע לפי האמת וגם מר בטעמו. ורצונו לומר רע לעוה"ב ומר  
בעוה"ז (הרוצה בתשובה).

שערי

שער ראשון

תשובה

<sup>138</sup>עֲזֹבוּ אֶת הַשֵּׁם, <sup>139</sup>וְיָשִׁיב אֵל לְבֹו כִּי <sup>140</sup>יֵשׁ <sup>141</sup>עֲנִשׁ  
<sup>142</sup>וְנָקָם <sup>143</sup>וְשָׁלֵם עַל הָעוֹן, כְּעֲנִינְ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב, לה) לִי  
נָקָם וְשָׁלֵם, וְנֶאֱמַר (איוב יט, כט) <sup>144</sup>גִּדְּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב כִּי-  
חֲמָה עֹנֹת חֶרֶב. וְיִתְחַרֵּט עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים <sup>145</sup>וְיֹאמַר  
כִּלְכְּבוּ, מֶה עָשִׂיתִי, אֵיךְ לֹא הָיָה פֶּחַד אֱלֹהִים לִנְגֹד עֵינַי,  
<sup>146</sup>וְלֹא יִגְרֹתִי <sup>147</sup>מִתּוֹכָחַת עַל עוֹן וּמִן <sup>148</sup>הַשְּׁפָטִים הָרָעִים,

ביאורים

138. עזבו את ה'. גם ללא העונש, עצם הדבר שהתרחק מה' על ידי החטא הוא רע ומר, אחרי שעיקר תכלית האדם הוא להתקרב אליו (שם).  
139. וישיב אל לבו. ראשית התשובה היא, שאת הידיעות שנתאמתו אצל האדם בשכלו צריך להשיבן אל לבו, וכן כתוב בפרשת התשובה (דברים ל, א): "והשבות אל לבבך". 140. יש עונש. בעוה"ז ובעוה"ב.  
141. עונש. יסורים בתור עונש על מעשה החטא, והוא בלא נקם. והיינו יסורים הבאים על הצדיקים לכפר על חטאם [-"יסורי כפרה" המבואר לקמן (שער ד' אות י"ג)]. 142. ונקם. פורענות של נקמה הבאים על הרשעים [-"יסורי נקם" המבואר לקמן (שם)], אמנם לא נשתלם עדיין כל העון. 143. ושלם. תשלום וגמול על העוון. או הכוונה, תשלומין על כל העוון, והיינו יסורים שהם גמר פרעון לגמרי ומשלימים את הכפרה, כמבואר להלן בשער ד' שישנן עבירות שעליהן רק יסורין גומרים הכפרה. 144. גורו לכם וגו'. פחדו מפני החרב, שאתם מגדילים עוון המביא לידי חרב (רש"י). 145. ויאמר כלכבו וכו'. רבינו מפרט בזה שבע הערות, זו למעלה מזו, שיש לו לאדם להתבונן בהם ולהתעורר על ידם לתשובה (זה השער). 146. ולא יגרתו מתוכחות. לא פחדתי - בשעת עשיית החטא - מיסורים שיבואו עלי עקב עוונתי. 147. מתוכחות. הכתובות בתורה. או הכוונה, מיסורים על העון הבאים על האדם במישרים ובמכוון (זה השער). 148. השפטים הרעים. יסורים על העוון הבאים על האדם בעקיפין, כי

שערי

שער ראשון

תשובה

כִּי רַבִּים מִכּוֹאֲבִים לְרָשָׁע, <sup>149</sup>לֹא חֲמַלְתִּי עַל גּוֹפִי, וְלֹא  
חֲסָה עֵינַי עָלָיו <sup>150</sup>מִשְׁחַתּוֹ מִפְּנֵי הַנֶּאֱתָרֵנָה אַחֵר, וְנִמְשַׁלְתִּי  
לְאִישׁ שִׁינּוֹל וְיַחֲמֵם <sup>151</sup>וְיֹאכַל וְיִשָּׁבַע, וְיִזְדַּע כִּי אַחֲרֵי אֲכָלוֹ  
וְאַחֲרֵי שָׁתוֹ <sup>152</sup>יִגְרֵם הַשּׁוֹפֵט בַּחֲצִין שִׁנּוֹ כְּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר  
(משלי כ, יז) <sup>153</sup>עֶרֶב לְאִישׁ לֶחֶם שָׁקָר וְאַחֵר יִמְלֵא-פִּיהוּ  
חֲצִין. <sup>154</sup>וְרָעָה מְזֻאָת, כִּי הָיִיתִי עַל <sup>155</sup>הַנֶּפֶשׁ הַיִּקְרָה  
<sup>156</sup>אֲכֹזֵרִי, וְנִטְמָאָה בְּגִלּוּלִי יִצְרִי, <sup>157</sup>וּמֶה הוֹעִילָה בְּכָל

ביאורים

נעזב לפגעי הזמן. 149. לא חמלתי על גופי. למנוע ממנו הענשים שיבואו עליו מחמת החטאים. 150. משחתי. מלהשחיתו ומלקלקלו. 151. ויאכל וישבע. מכל מה שגנב וגזל. 152. יגרם השופט בחצין שיניו. יאכילו השופט חול ואבנים (חצץ) אשר ישברו את שיניו, והוא משל על העונש שיענש. 153. ערב לאיש וגו'. ז"ל רבינו במשלי: "בא לגנות התאוה, ואמר כי הנמשך לתאותו לא יביט בשעת התאוה לאחריתה, ויערב לו לחם גזל וחמס אע"פ שידוע כי אחר אכלו ימלא פיהו חול וחצץ אשר יגרם שיניו, והוא משל על העונש, והנה הגיד גודל סכלות בני אדם, איך חוטאים בני אדם לבקש הנאה, והם יודעים כי בשלה הצער הגדול להם באחרית". 154. ורעה מזאת. כלומר, לא זו בלבד שלא חסתי ולא חמלתי על גופי, אלא שאף התאכזרתי על נשמת. [וזהו הערה נוספת במדרגת החרטה, להתבונן בעונשי הנפש בעוה"ב]. 155. הנפש היקרה. כי היא מן העליונים. 156. אכזרי. כי הנפש משתוקקת אל האלוקים אשר נתנה, ובודאי אינה רוצה לחטוא, והכרחית את הנפש לעשות דבר נגד רצונה (פתח השער). 157. ומה הועילה בכל קניניה. כלומר, אף אם תרכוש בעולם הזה קנינים רוחניים, תורה ומעשים טובים - אינם שווים מאומה אם אינם מביאים אותה למצוא חן בעיני אדוניה ורעה היא בעיניו מחמת החטא.

קִנְיִנָּה אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדוֹנֶיהָ, <sup>158</sup> וְאִיךָ חֲלַפְתִּי <sup>159</sup> בְּעוֹלָם  
 חוֹלֶף עוֹלָם עוֹמֵד לְעַד לְעוֹלָם, <sup>160</sup> אִיךָ נִמְשַׁלְתִּי <sup>161</sup> בְּכַהֲמוֹת  
 נְדָמִיתִי וְהִלַּכְתִּי אַחֲרֵי יָצְרִי כְּסוּם כְּפָרֵד <sup>162</sup> אֵין הִבִּין  
<sup>163</sup> וְתַעֲיִיתִי מִדֶּרֶךְ הַשִּׁכָּל. <sup>164</sup> וְהִנֵּה הַבּוֹרָא נִפְחַ בְּאִפִּי  
<sup>165</sup> נִשְׁמַת-חַיִּים חֲכָמָת-לֵב וְטוֹבָת-שִׁכָּל <sup>166</sup> לְהַכִּירוֹ וּלְיִרְאָה

## ביאורים

158. ואיך החלפתי וכו'. זוהי הערה שלישית, להתבונן בשכר העוה"ב שהפסיד ע"י העבירה [שעל ידי החטא מאבד גם את שכר המצוה, כי עבירה מכבה מצוה (סוטה כא.) ועוד, שתמורת העבירה יכול היה לעשות מצוה ולקנות בזה חיי עולם, או שמניעת העבירה גם כן מצוה היא (זה השער)]. 159. בעולם חולף עולם עומד. העולם הזה חולף במהירות כצל של עוף הפורח באויר כמו שדרשו חז"ל (קהלת רבה א, ג) על הכתוב (תהלים קמד, ד): "ימיו כצל עובר", ועולם הבא הוא עולם קיים לנצח נצחים. 160. איך נמשלתי וכו'. זו היא הערה נוספת. 161. כבהמות נדמיתי. כמו הבהמה שאין בה היכולת לחשב מעשיה ולראות את הנולד, ועל כן שמה בהמה - קָה מַה. 162. אין הבין. שאינם בעלי בינה. 163. ותעיתי. סתיתי. 164. והנה הבורא נפח באפי וכו'. זו הערה נוספת, להתעורר ולהתבונן בגדלות האדם מצד הנשמה העליונה. 165. נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל. רמז לשלושת חלקי הנפש: נפש, רוח ונשמה, כמבואר בזהר בפרשת אחרי מות (זה השער). [עוד יל"פ, 'נשמת חיים' - נשמה קדושה וטהורה, ומאן דנפח מדיליה נפח' (ספר הקנה בראשית ח עג), שהיא 'חכמת לב' - שיש לה חכמה אמיתית. המגיעה עד ללב, 'טובת שכל' - שיש בה שכל הישר. וכל התכלית בזה שהשי"ת הוריד את הנשמה - חלק אלוה-ה ממעל - מתחת כסא כבודו לתוך הגוף העכור, היא כדי להכירו וכו' (פירוש וביאור)]. 166. להכירו וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכו'. "להכירו" - ע"י השכל שבמח, "וליראה" - ע"י הרוח שמשכנה בלב, ועיקר היראה הוא בלב, "ולמשול בגוף וכל תולדותיו" - מחמת הנשמה העליונה שנאמר בה "ויפח באפיו נשמת חיים" (זה השער).

מִלְּפָנָיו וּלְמִשָּׁל <sup>167</sup> בְּגוֹף וְכָל תּוֹלְדוֹתָיו, <sup>168</sup> כְּאִשֶּׁר הִמְשִׁילָה  
 עַל שָׂאֵר בְּעָלֵי-חַיִּים שְׂאִינָם מְדַבְּרִים <sup>169</sup> מֵאִשֶּׁר יִקְרָה  
 בְּעֵינָיו נִכְבְּדָה, וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר בְּעֵבֹר וְאֵת נִבְרָאתִי וַיְהִי כִּי  
 הִפָּךְ מְזֶה, לְמָה לִּי חַיִּים, בְּעֵינַי שְׁנֵאֲמָר (משלי כא, טז)  
<sup>170</sup> אֲדָם תּוֹעָה מִדֶּרֶךְ הַשִּׁכָּל <sup>171</sup> בְּקֶהֱל רַפְּאִים יְנוּחַ. <sup>172</sup> וְעוֹד,  
<sup>173</sup> כִּי כְּמִשְׁפֵּט הַבְּהֵמָה לֹא עֲשִׂיתִי, אֲכַל שְׁפָלְתִּי מִמֶּנָּה,  
 כִּי יָדַע שׁוֹר קוֹנֶהוּ <sup>174</sup> וְחִמּוֹר אָבוֹם בְּעָלָיו, וְאֲנִי

## ביאורים

167. בגוף וכל תולדותיו. "בגוף" - תאוות הגוף כמו אכילה שתיה וכדו', "ותולדותיו" - המדות והכחות הרעים, כמו הקנאה והתאוה והכבוד (שם). 168. כאשר המשילה וכו'. כמו שהבורא השליט אותה על כל בעלי חיים, שנאמר "ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ" (בראשית א, כח). כמו כן האדם צריך להשליט את הנשמה על הבהמיות שלו. 169. מאשר יקרה בעיניו נכבדה. מתוך שהנשמה יקרה ומכובדת בעיני ה'. 170. אדם תועה מדרך השכל. אדם הנמשך אחר התאוה וימרה בגללה את פי נפש החכמה (רבינו בפירושו למשלי). 171. בקהל רפאים ינוח. "לא נאוו עמדו בין החיים, אבל ראוי ויפה לנוח בין המתים (ונקראו "רפאים" על שם שנפרו ונחלוש), וישבו ארבע יסודותיו אל שרשם. כי הכוונה ביצירת האדם שתמשול הנפש החכמה בתאוה ותעבוד את הבורא יתברך בזאת... והעושה בהפך זה, שעוזב דברי השכל עזיבה גמורה ונמשך אחרי הפכו והוא השקר, הנה עשה ההפך הכוונה ביצירתו. על כן אין הרכבת יסודותיו ראויה לו, רק שישוב העפר אל הארץ כשהיה" (שם). 172. ועוד. זו הערה נוספת. 173. כי כמשפט הבהמה וגו'. כלומר לא די שלא שלטתי על הבהמה שבתוכי באמצעות הנשמה הדומה למלאך (עיין במס' חגיגה טז.), אלא הייתי אף גרוע מהבהמה עצמה (הרוצה בתשובה). 174. ידע שור קונהו. השור מכיר את בעליו אשר קנה אותו ונשמע הוא אליו. 175. וחמור אבום בעליו.

<sup>176</sup> לא ידעתי ולא התבוננתי, <sup>177</sup> ושלחתי נפשי לחפשי מאדוניה. טעמתי <sup>178</sup> צופי, ונשיתי סופי, <sup>179</sup> וגולתי וחמסתי, <sup>180</sup> ועל דל בוססתי, <sup>181</sup> ולא זכרתי יום המות אשר לא ישאיר לפני נשמותי בלתי אם גויתי <sup>182</sup> ואדמתי. <sup>183</sup> והענין הזה אשר בארנו, הוא <sup>184</sup> אשר דבר ירמיה עליו השלום (ירמיה ח, ו) אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי.

**יא.** העקר השני, <sup>186</sup> עזיבת-החטא. בי יעזב <sup>187</sup> דרכיו הרעים <sup>188</sup> ויגמור בכל לבבו כי לא יוסיף לשוב

## ביאורים

החמור מכיר מקום האבוס של בעליו והולך שמה. <sup>176</sup>. לא ידעתי ולא התבוננתי. כהמשך הכתוב שם (ישעיה א, ג): ישראל לא ידע עמי לא התבונן. <sup>177</sup>. ושלחתי נפשי לחפשי מאדוניה. שחרתי נשמותי מעול אדוניה, כלומר, עשיתי הישר בעיני. <sup>178</sup>. צופי. דבר ערב לחכי, המתיקות הרגעית של החטא. <sup>179</sup>. וגולתי וחמסתי. מנפשי את רצונה האמיתי - עשיית רצון אביה שבשמים. <sup>180</sup>. ועל דל בוססתי. דרכתי ורמסתי על נשמותי המשולה לדל המצפה לרחמי הגוף שלא יכשילנה בחטא. <sup>181</sup>. ולא זכרתי יום המות. זו היא ההערה השביעית. <sup>182</sup>. ואדמתי. ארבע אמות של הקבר. <sup>183</sup>. והענין הזה. החרטה. <sup>184</sup>. אשר דבר ירמיהו. ירמיהו מוכיח לישראל הנמנעים מחזרה בתשובה. <sup>185</sup>. נחם. מתחרט. <sup>186</sup>. עזיבת החטא. מכאן ולהבא. <sup>187</sup>. דרכיו הרעים. הדרכים וההנהגות המובילות אותו לחטא. ואם אינו משנה את מהלכיו ודרכיו שהביאוהו לחטא - ברור הדבר שישוב לחטאו. <sup>188</sup>. ויגמור בכל לבבו. היא קבלה להבא, בגמירות דעת מוחלטת.

בדרך הזה עוד, ואם און פעל, לא יוסיף, בענין שנאמר (יחזקאל לג, יא) שובו שובו מדרך כיכם הרעים, ונאמר (ישעיה נה, ז) יעזב רשע <sup>189</sup> דרכו.

**ידע,** כי מי אשר חטא על <sup>190</sup> דרך מקרה, כי התאנה תאנה <sup>191</sup> ויחזק עליו יצרו <sup>192</sup> ויתקפהו, ולא <sup>193</sup> נחלצו <sup>194</sup> רעיוניו וחושיו <sup>195</sup> בפגעו בו, ולא מקהרו לגער בים התאנה <sup>196</sup> ויחרב, על כן <sup>197</sup> יגורוהו היצר <sup>198</sup> בחרמיו ונפל במכמוריו, <sup>199</sup> לפי שעתו ועתו, בהיות רוח היצר-רע <sup>200</sup> מבעתו, ולא מאשר <sup>201</sup> חפצו ורצונו <sup>202</sup> למצא עונו, <sup>203</sup> ולעשות כמוהו אחרי זאת, ראשית תשובת האיש הזה, החרטה, ולשים יגון בלבו על חטאתו ולהיות נפש <sup>204</sup> נענה ומרה בלענה, אחרי-כן יוסיף בכל יום יראת-השם

## ביאורים

<sup>189</sup>. דרכו. המובילה לחטאים. <sup>190</sup>. דרך מקרה. כשלון חד פעמי. <sup>191</sup>. ויחזק עליו יצרו. התגבר עליו וחזק את תאוותו. <sup>192</sup>. ויתקפהו. עד שהכשילו בחטא. <sup>193</sup>. נחלצו. נודדו. <sup>194</sup>. רעיוניו וחושיו. מחשבותיו והרגשותיו. <sup>195</sup>. בפגעו בו. כאשר היצר פגע בו כדי להכשילו. <sup>196</sup>. ויחרב. ויבש. <sup>197</sup>. יגורוהו. יאספהו, לשון אגירה (רש"י חבקוק א, טו). <sup>198</sup>. בחרמיו... במכמוריו. ברשתו, במצודתו. <sup>199</sup>. לפי שעתו ועתו. כלומר, לפי שעה, באופן חד פעמי. <sup>200</sup>. מבעתו. מפחידתו. <sup>201</sup>. חפצו ורצונו. של האדם. <sup>202</sup>. למצוא עונו. לחטאו. <sup>203</sup>. ולעשות כמוהו אחרי זאת. כלומר, לחטאו שוב בחטא זה. <sup>204</sup>. נענה. נכנעת ומעונה.



שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

בְּנַפְשׁוֹ, וַיִּתֵּן<sup>205</sup> חֶתֶת אֱלֹקִים בְּלִבּוֹ  
בְּכָל עֵת, עַד אֲשֶׁר יִהְיֶה נִכּוֹן לְבוֹ  
בְּטוֹחַ בָּשֶׁם, כִּי אִם יוֹסִיף יַעֲבֹר-בּוֹ  
הַיָּצֵר וַיִּפְגְּשֵׁהוּ כָּפֶעַם כָּפֶעַם וַרְבָּה  
עָלָיו תַּאֲוָתוֹ<sup>206</sup> כְּמִשְׁפֶּט הָרָאשׁוֹן, לֹא  
יִהְיֶה נִפְתָּה לְבוֹ עָלָיו<sup>207</sup> וַיַּעֲזֹב דְּרָכּוֹ,  
כְּמוֹ שְׁנַאמֵר (משלי כה, יג)<sup>208</sup> וּמִזֹּדֶה  
וַעֲזֹב יָרֵחַם, הַזִּכִּיר תַּחֲלָה וּמִזֹּדֶה, עַל  
הַחֲרָמָה וְהַיָּדוּי, וְאַחֵר כֶּף וַעֲזֹב. אֵךְ  
הָאִישׁ<sup>209</sup> הַמֵּתִיּוֹב עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹבָה  
תְּמִיד, וְנִכְרַע עַל חֲטָאֵיו<sup>210</sup> דְּדוֹרֶךְ בְּכָל יוֹם וְשׁוֹנָה בְּאוֹלָתוֹ,  
<sup>211</sup> וְיֵשֶׁב בְּמִרוּצָתוֹ גַּם פְּעָמִים רַבּוֹת, (נ)<sup>212</sup> וְכָל עֵת אֲזַהֵב  
הָרַע, וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יִשִּׁים נֶכַח פָּנָיו, רְצוֹנִי לִזְמֶר,

#### ביאורים

205. חתת. פחד. 206. כמשפט הראשון. כמו בפעם הקודמת.
207. ויעזוב דרכו. וממילא יעזוב דרכו הרעה. 208. ומודה ועוזב ירוחם. כלומר שהוא חייב להיות מודה באופן זה שיביאהו להיות עוזב את החטא (הרוצה בתשובה). 209. המתניב. באופן יציב וקבוע. 210. דורך בכל יום. כלומר, שרגיל בחטאים. 211. ושב במרוצתו. מתמיד לרדוף אחרי חטאיו.
212. אוהב הרע. וכבר אוהב את הרע, ואין החטא אצלו בבחינת כשלון בלבד. 213. ומכשול עונו וכו'. כלומר בכל הזדמנות מחפש הוא את מושאי תאוותיו. 214. רצוני לומר התאוה והיצר וכו', פי', שכונתו היא שמתאוה מחמת יצרו תמיד להכשל בעון (פתח השער).

דברי הגר"י סלנטר  
זצ"ל (באגרת המוסר)  
שכתב ששני סוגי  
יצר-הרע מנהיגים  
את האדם: א. רוח  
טומאה המוביל את  
האדם לפשעים. ב.  
כוח התאוה המשקיף  
אל כל הערב לשעתו.  
הסוג הראשון מקביל  
למי שחטא דרך  
מקרה בהיות רוח

הַתַּאֲוָה וְהַיָּצֵר,<sup>215</sup> וַיִּחַפְצוּ וּמִגְמָתוֹ,  
אֲשֶׁר<sup>216</sup> לֹא יִבְצֹר מִמֶּנּוּ כָּל אֲשֶׁר  
<sup>217</sup> יֵזֶם לַעֲשׂוֹת, (ט)<sup>218</sup> רֵאשִׁית תְּשׁוּבַת  
הָאִישׁ הַזֶּה, לַעֲזֹב דְּרָכּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ  
הָרָעָה, וּלְהִסָּבִים לְקִים וּלְקַבֵּל עָלָיו  
לְכָל יוֹסִיף לְחַטָּא, אַחֲרֵי-כֵן  
<sup>219</sup> יִתְחַרְטֵעַל<sup>220</sup> עַל־לוֹתֵייו הַנִּשְׁחָתוֹת,

היצר מבעתו, היינו התנפלות תאוומית על האדם על ידי רוח טומאה. והסוג השני מקביל למה שכתב כאן שחוטא באופן קבוע וכל עת אוהב הרע, היינו כוח התאוה המושרש בו (שפתי חיים מועדים א' רמד).  
ט. ראשית תשובת האיש הזה לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה. בספר 'תורת יצחק' ביאר את דברי רבינו על פי מה שכתב בספר 'דעת קדושים' על מאמר חז"ל: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כהיתר" (יומא פו:). באמרם מתחילה לשון "הותרה לו" השמיעו לנו חז"ל שכאשר עובר אדם עבירה הוא מתחרט, אולם כאשר שונה בה - מתחרט גם על מה שהתחרט. ולכן המתייצב על דרך לא טובה תמיד, הרי הוא בגדר "עבר ושנה" שמתחרט על חרטתו, לפיכך לא יועיל לו אם יתחרט תחילה, שכן כל זמן שלא יקבל עליו להבא, ישוב ויתחרט על מה שהתחרט עתה. אמנם החוטא על דרך מקרה, אינו בגדר של "עבר ושנה" ולכן יכול להקדים חרטה כי אין לנו לחשוש שיתחרט עליה.

#### ביאורים

215. וחפצו ומגמתו. מטרותיו ושאיפתו. 216. לא יבצר. לא ימנע. 217. יום. חשב. 218. לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה. כי אי אפשר להתחרט חרטה אמיתית הנובעת מעומק הלב על חטא שחטא בעבר כאשר בדעתו לשוב ולחטוא. 219. יתחרט. יהיה מסוגל להתחרט. 220. עלילותיו הנשחתות. פעולותיו

וַיָּשָׁב אֶל יְיָ, כְּמוֹ שְׁנָאֹמֶר (ישעיה נה, ז)  
 יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָו וְאִישׁ אֲוֶן  
 מִחֲשָׁבֹתָיו<sup>221</sup> וַיָּשָׁב אֶל-יְיָ וַיִּירָחֲמֵהוּ.  
 וְהַמֶּשֶׁל בָּזָה, לָמִי<sup>223</sup> שְׂאוּחֹז הַשָּׁרִין  
 וּבָא לְטַבֵּל וּלְהַטְהֵר, בִּי יֵנִיחַ הַשָּׁרִין  
 תַּחֲלָה וְאַחֲרֵי-כֵן יִטַּבֵּל וַיִּטְהַר.<sup>(ז)</sup> וְכָל  
 זְמַן שֶׁהַשָּׁרִין בִּידוֹ עוֹד טְמֵאָתוֹ בּוֹ,  
 וְאִין הַטְּבִילָה מוֹעִילָה. וְהִנֵּה עֲזִיבַת  
 מִחֲשַׁבֶּת הַחֲטָא הִיא הַשְׁלָכַת הַשָּׁרִין,

י. וכל זמן שהשרין בידו עוד טומאתו בו ואין הטבילה מועילה. הגרי"ל חסמן זצ"ל חקר בזה, אם טובל ושרץ בידו יש כאן שם טבילה, אלא שמיד נטמא שוב בנגיעתו בשרץ, או שמא כל זמן שהשרץ בידו לא היתה כאן טבילה כלל. כשנתבונן נמצא דבר נפלא בעומק חקירתו, והוא מה שיש לחקור במי

שמתחרט אך אינו עוזב את חטאיו, האם יש כאן חרטה כל שהיא, ונשתה מחמתה, אלא שתכף נטמא - כיון שלא עזב את השרץ לגמרי, או שחרטה כזו אינה נחשבת לחרטה כלל.

ופשט, ששם חרטה נופל על חרטה הלב המולידה מעשה, אך חרטה הלב בלא מעשה - חרטה שקרית ומוזיפת היא, ועל כן אינה "חרטה" כלל, אלא דמיון פורה ותו לא, וכמו שלא טבל מעולם!

הרי מכאן פירוש ויסוד נורא, שהמתייצב על דרך לא טוב תמיד - חרטתו שמתחרט בלבו בלא עזיבת החטא אינה חרטה כלל! אין הוא מתחרט כלל על מעשיו - שהרי לא עוזבם, והרי הוא עושה שקר בנפשו, ואינו אלא כמי שמצטער למה אינו מתחרט... ('קול דודי' עמ' קו).

#### ביאורים

הנפסדות. 221. מחשבותיו. הרצון והתשוקה לחטא. 222. וישוב אל ה'. יהיה אז ביכולתו לעשות תשובה בחרטה על העבר, וידי ותפלה. 223. שְׂאוּחֹז הַשָּׁרִין. אוּחֹז בידו שרץ מת המטמא אותו (אחד משמונה שרצים המטמאים במותם, ראה ויקרא יא, כט-ל).

וְהַחֲרָטָה מֵאֲשֶׁר חָטָא וְהִדְוִי וְהִתְפַּלָּה,<sup>224</sup> בְּמָקוֹם הַטְּבִילָה.  
 וְהִיָּה כִּי יִבְאוּ יִסּוּרִים וּמִכְאוּבִים עַל הָרָשָׁע אֲשֶׁר תָּמִיד<sup>225</sup>  
 כָּל זְמָמָיו לְהִתְחַלֵּף בְּאֲשָׁמָיו, וְיֹסֵר בַּתְּחִלָּה וַיָּשׁוּב<sup>226</sup>  
 מִחֲשַׁבֹּתָיו הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב<sup>227</sup> וַיִּכְרִית מַעֲבָדָיו מִיָּדָיו.  
 וְהַמֶּשֶׁל בָּזָה, לְעֵגֶל אֲשֶׁר יִבְוֶהוּ<sup>229</sup> בְּמַלְמַד הַבָּקָר<sup>230</sup> לְכוּן  
 תִּלְמִיּוֹ, בֶּן הַמִּתְנַצֵּב עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹבָה, יִקַּח הַמוֹסֵר תַּחֲלָה  
 לַעֲזֹב דְּרָכֵי-מוֹת לְלַכֵּת דֶּרֶךְ יֵשֶׁר, כְּמוֹ שְׁנָאֹמֶר (ירמיה לא,  
 יז) שְׂמוּעַ שְׁמַעְתִּי<sup>231</sup> אֲפָרִים מִתְנוֹדֵד<sup>232</sup> יִסְרַתְנִי וְאוֹסֵר

#### ביאורים

224. בְּמָקוֹם הַטְּבִילָה. וכמו שטבילה מטהרת את הטמא ממומאתו, כן התשובה מטהרת את החוטא מטומאת החטא שדבקה בנשמתו (הרצה בתשובה). 225. וְהִיָּה כִּי יִבְאוּ יִסּוּרִים. כלומר, רבינו מבאר את אחת הסיבות שבגללם מביא הקב"ה יסורים על האדם, והם היסורים הבאים על הרשע אשר אינו עוזב דרכו הרעה, ויסורים אלו מאפשרים לו לעזוב דרכו הרעה, ואז הוא מסוגל לתשובה על העבר, וזהו חסד ה' שאינו מניח לו למות בעונו (שם). 226. כָּל זְמָמָיו לְהִתְחַלֵּף בְּאֲשָׁמָיו. כל מחשבותיו הם להיות שקוע בחטא. 227. וַיִּכְרִית מַעֲבָדָיו מִיָּדָיו. וישליך מעליו ומעשיו הרעים. 228. לְעֵגֶל. אשר אינו רוצה לחרוש, אלא רוצה ללכת לצד אחר. 229. בְּמַלְמַד בָּקָר. ברזל מחודד שדוקרים בו הבהמה בשעת החרישה לכוון הליכתה, והוא נתון בראש עץ הקרוי 'מלמד הבקר', ראה שמואל א' (יג כא) וברד"ק ומצודת ציון שם. ומבואר במדרש רבה (במדבר יד ד) שהעץ קרוי 'מלמד' משום שהוא מלמד את הפרה ללכת בתלם. 230. לְכוּן תִּלְמִיּוֹ. לכיוון הליכתו לשורות החרישה. 231. אֲפָרִים מִתְנוֹדֵד. עשרת השבטים הקרויים בשם כולל 'אפרים' ונמצאים בגלות, מנדנדים ראשם בצער על החטאים שעשו [ואין להם כבר קשיות העורף] ורוצים לחזור בתשובה. 232. יִסְרַתְנִי וְאוֹסֵר. אומרים לה, יסרת אותנו

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

<sup>233</sup> כַּעֲגֹל לֹא לְמַד. עוֹד נֹאמֵר אַחֲרָיו  
(שם שם, יח) <sup>234</sup> כִּי-אַחֲרֵי שׁוֹבֵי נִחְמָתִי,  
רוֹצֶה לִּזְמֹר, כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִפְרָתִנִּי  
וְאִסָּר וְשִׁבְתִּי מִדְּרָכֵי הָרָעָה, נִחְמָתִי  
אַחֲרֵי-כֵן וְאַתְחַרֵּט עַל מַה שֶּׁעָבַר מִדְּבָרֵי עוֹנוֹתַי.

וְהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִזֶּה כָּל הָעֲנָן אֲשֶׁר בָּאֵרְנִי.

**יב.** הָעֶקֶר הַשְּׁלִישִׁי, הִיגֹן. <sup>235</sup> וַיִּשְׁתַּנֵּן כְּלִיזְתִּי  
וַיִּחְשַׁב, כִּמָּה רָבָה רָעַת מִי שֶׁהִמְרָה <sup>236</sup> אֶת יוֹצְרוֹ,  
וַיִּגְדִּיל יִגֹּן בְּלִכְבּוֹ, <sup>237</sup> וְסָעַר מִתְחוֹלָל בְּרַעֲיוֹנָיו, וַיֵּאָנַח  
בְּמִרְרוֹת לֵב, כִּי יִתְכַּן שִׁיתְחַרֵּט וַיִּרַע בְּעֵינָיו עַל חַטָּאתוֹ  
אֲשֶׁר חָטָא, <sup>238</sup> וְלֹא הַשְּׁלִים חֲקוֹ בָּזָה, <sup>(א\*)</sup> כִּי גַם הִפְסֵד

ביאורים

כדי שניטיב את מעשינו, ואכן, לקחנו אל לבנו מוסר. <sup>233</sup>. כעגל לא לומד.  
"שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד  
שילמוד, כך אני סבלתי יסורין ולמדתי לשוב אליך והנני שב אליך" (רד"ק).  
<sup>234</sup>. כי אחרי שובי נחמתי. נתבאר כאן יסוד דברי רבינו, שפעמים החרטה  
היא לאחר עזיבת דרך החטא. <sup>235</sup>. ישתנן כליזתיו. יוסיף מחשבה על  
מחשבה. <sup>236</sup>. את יוצרו. מדרגת היגון נובעת מאהבת ה' בהתבונן שהוא יצורו  
וכל יצור נמשך אחר יוצרו בטבע (זה השער). <sup>237</sup>. וסער מתחולל ברעיוניו.  
סערת רוח תתחולל במחשבותיו. <sup>238</sup>. ולא השלים חקו בזה. כלומר, אבל

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

זצ"ל תלמיד הגר"ח  
מואלוויץ, בשער  
התורה סי' כ' מבאר,  
דבאמת בשביל עיקר  
קיום דין ה'חרטה' -  
סגי שיתחרט ויצטער  
האדם כהצער  
שמצטעים באיבוד  
דינר, אלא שכפי  
גודל חרטתו כך ערך  
תשובתו ומעלתה, וככל שיתחרט יותר כך תגדל ערך תשובתו. ואם יתחרט  
חרטה גדולה כהפסד כל עושרו, כמו המדרגה שהזכיר רבינו, אזי זוכה  
הוא ש"מיד שורה עליו רוח קדושה וטהורה, ויכול להיות בטווח שנמחלו  
עוונותיו", כלשון רבינו שם.

והנה במסכת קידושין (מט:), מובא, שהמקדש את האשה ואמר לה 'על מנת  
שאני צדיק', אפילו הוא רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו,  
ולכאורה משמע שמספיק הרהור חרטה מועט. אבל באמת אין זה נכון -  
אומר הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל (הובא בספר 'מעילו של שמואל'  
פרק ל"א), בודאי לא מדובר שם בהרהור חרטה קלוש, אלא בהרהור נוקב  
ומייסר ובחרטה פנימית וחזקה אשר אמורה להוביל במשך הזמן שיהפך  
אותו אדם לבעל תשובה גמור. ואף שאין זה מצוי להגיע ברגע אחד להרהור  
חרטה עמוק כל כך, מ"מ חיישין דילמא אירע שאותו אדם כן הצליח  
להתחרט כך, ועל כן חוששים לקידושה. [והוסיף הגר"ז ואמר, שאנו  
בדרגתנו הירודה, בשביל שנזכה לזכה הרהור תשובה - נצרך לנו זמן רב של  
הכנה בלימוד מוסר והתעוררות, עיי"ש].

ביאורים

עדיין לא יצא ידי חובת החרטה והצער על החטא. <sup>239</sup>. דינר או איסר.  
אחד. <sup>240</sup>. בענין רע. בעסק רע. <sup>241</sup>. ויצא נקי מנכסיו. ואיבד נכסיו ונשאר  
בלעדיהם. <sup>242</sup>. נפשו עליו תאכל. תתאבל נפשו. <sup>243</sup>. ותכבד אנהתו. יתאנח  
קשות. <sup>244</sup>. צרות רעות ורבות. שיארעו לו. <sup>245</sup>. כאבו נצח. ימשך כאבו זמן

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

<sup>246</sup> יומם. ויותר מהמה ראו שיעצמער  
וַיֵּאָנֶחַ מִי שְׁהִמְרָה אֶת הַשֶּׁם וַתִּפְרֹד,  
<sup>247</sup> וְהַשְׁחִית וְהַתְעִיב עַל־לֵילָה לִפְנֵי,  
(<sup>248</sup>) וְלֹא זָכַר יוֹצְרוֹ אֲשֶׁר בָּרָא יֵשׁ  
מֵאִין, וְחֹסֵד עֲשֵׂה עִמּוֹ, <sup>248</sup> וַיִּרְדּוּ תַנְחֵחוֹ  
בְּכָל עֵת, <sup>249</sup> וְנוֹצַר נַפְשׁוֹ בְּכָל רָגַע,  
וְאִיךְ מָלְאוּ לְבֹו לְהַכְעִים לִפְנֵי, וְאִיךְ  
<sup>250</sup> טַח מֵרָאוֹת עֵינֵי הַחוּטָא  
<sup>251</sup> מֵהַשְׁכִּיל לְבָבוֹ? וְהַמְשִׁיל אֲשֶׁר  
נִפְקָחוֹ <sup>252</sup> עֵינָיו, וַיִּחְקֹו הַדְּבָרִים  
הָאֵלֶּה בְּלִבָּבוֹ, וַיְבֹאוּ <sup>254</sup> דְּחָרִי-רוּחוֹ.

יב. ולא זכר יוצרו  
אשר בראו יש מאין,  
וחסד עשה עמו וכו'.  
התביעה הגדולה  
ביותר מהאדם היא  
על אי הכרת הטוב  
להקב"ה, וכן כתוב  
(דברים לב, ו): 'הלה'  
תגמלו זאת עם נבל  
ולא חכם...'. וזהו ג'כ  
שורש אהבת ה' (זה  
השער).

על הסכנה במי שאין  
לו מידה זו של הכרת  
הטוב כלפי הקב"ה,  
כותב ה'אור החיים'  
הק' על הפסוק  
(דברים ח, יח) "וזכרת

את ה' אלוך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל..." וז"ל: "פירוש, שצריך  
לתת לבו על טובתו כי מ' היתה לו, ודבר זה יעירנהו תמיד להכיר בוראו  
והשגחתו עליו. ותחילת תחבולות יצר האדם היא להשכיחו דבר זה ודרך  
זה יכנס לאבדו..."

#### ביאורים

רב. <sup>246</sup> יומם. כל היום. <sup>247</sup> והשחית והתעיב עלילה לפניו. השחית מעשו  
לפני ה' ועשה מעשים מתועבים. <sup>248</sup> וירדו תנחחו בכל עת. יד ה' מוליכה  
ומדריכה אותו בכל רגע. <sup>249</sup> ונוצר נפשו בכל רגע. ה' משמר נשמתו בגופו  
בכל רגע. <sup>250</sup> טח מראות עיני החוטא. התכסו עיניו מלראות כל זאת.  
<sup>251</sup> מהשכיל לבבו. ואיך נסתם לבו מלהבין את גודל חיובו לעבודת ה',  
ואת חומר האיסור למרוד בו. <sup>252</sup> עיניו. עיני שכלו. <sup>253</sup> יחקו. ייחרתו.  
<sup>254</sup> דחרי רוחו. אל תוך פנימיותו.

מובא במדרש רבה  
פרשת בראשית:  
"בראשית ברא -  
בזכות ביכורים  
שנקראו ראשית נברא  
העולם". מהר"ם  
אלשיך תמה על מה

יג. ומדרגות התשובה ומעלותיה  
לפי גדר המיררות <sup>255</sup> ועצם  
היגון. <sup>256</sup> והיא התשובה <sup>(257)</sup> אשר תבא  
מדרך טהר הנפש וזכות שכלה,

ששינו במסכת ביכורים (פ"ג מ"ג) שכל בעלי אומנויות עומדים בפני מביאי  
ביכורים ושואלים בשלומם, ואף על פי ששאלת שלום אסורה לפועל  
השכור לבעל הבית משום גזל, כאן התירו משום חביבות מצות ביכורים.  
מהו ייחודה של מצוה זו?

ליישוב שאלתו הוא מקדים, שהחובה להכיר טובה הינה מיסודות עבודת  
ה'. הקב"ה משפיע על האדם רוב טובה, חיים, מזון ועוד ועוד, וחייב האדם  
להכיר בטובתו של מקום ובכך ניכרת מדרגתו; שכן עדין הנפש יתבונן תמיד  
ויבחין מי הוא זה שהשפיע עליו את כל הטוב ויודה להקב"ה, ולעומתו מי  
שנפשו גסה לא יכיר ולא יודה בטובתו של הקב"ה. בספר 'דרכי מוסר' מציין  
דברי הרמב"ן בפרשת האזינו: "עם נבל ולא חכם - אלו האפיקורסים". וביאר  
שם בשם הג"ר משה רוזנשטיין זצ"ל מדוע נקרא האפיקורס בשם "נבל",  
משום שאינו מכיר בטובתו של הקב"ה, ומכאן קצרה הדרך לאפיקורסות,  
כי מי שאין בו המידה של הכרת טובה, לא יכיר לעולם בטובה שמקבל מאת  
ה'. ולפיכך הפליגה התורה בחשיבות המצוה של הבאת ביכורים שבשבילה  
נברא העולם וביטלו בגללה פועלים ממלאכתם, לפי שבוז מכיר האדם  
בטובות הקב"ה עליו שהשפיע ברכה באדמתו וממנו כל אשר לו, ואפילו  
מי שיש לו חיטה אחת מביא ביכורים להכיר טובה למי שנתן לו כל הטוב.  
יג. אשר תבוא מדרך טהר הנפש וזכות שכלה. כשנתבונן נמצא כי גלגל  
חזור יש כאן. שהרי מחד, הנפש אשר נפגמה באמצעות החטא ואיבדה  
את טהרתה ונקיותה - אינה יכולה לחוש מספיק בעוצם היגון הראוי על  
מה שנשלה בחטא, ומאידך, כל עוד לא השיג האדם את שלימות מדרגת

#### ביאורים

<sup>255</sup> ועצם. וחוזק. <sup>256</sup> והיא התשובה. תשובה כזו מתוך מרירות ויגון.



שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כִּי לִפִּי שָׁכְלוּ וְכָפִי אֲשֶׁר תִּפְקַחְנָה  
 עֵינָיו יִרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאֵד מֵאֵד  
 יִגְזִיזוּ בְּרַעֲיוֹנָיו עַל רֵב עֹנְיוֹ, כְּמוֹ  
 שְׁנֵאמַר (ישעיה נז, טז) כִּי לֹא לְעוֹלָם  
 אָרִיב וְלֹא לִנְצַח אֶקְצוֹף, כִּי-רוּחַ  
 מִלִּפְנֵי יְעֻטּוֹף וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי.  
 בְּאֹרֹךְ, כֹּאֲשֶׁר יַעֲטוֹף וַיִּצְטַעַר<sup>257</sup> הָרוּחַ  
 שֶׁהוּא מִלִּפְנֵי כִי הוּא מִן הָעֲלִיּוֹנִים,  
 וַיַּעֲטוֹף נִשְׁמוֹת אֲשֶׁר אֲנִי עֲשִׂיתִי,  
 וְלֹא אָרִיב עוֹד וְלֹא אֶקְצַף, כִּי אִיךָ

ה'יגון' בתשובתו - אין הנפש יכולה להגיע לתכלית טהרה. לפיכך, בהכרח מתגלגלים הדברים במקביל שלב אחר שלב: ככל שיתקדם האדם יותר ויותר בתהליך תשובתו - כך יקנה יותר ויותר את טוהר הנפש ואת זכות שכלה, ולכשיזדכך שכלו ותטהר נפשו - הרי ממילא יכיר יותר ויותר ביגון הראוי על חטאיו אשר חטא.

לאחר שיכבד יגונו - תתרומם מדרגת תשובתו ותטהר נפשו עוד ועוד, ואז יכיר שוב יותר ביגון הראוי לו על חטאתו אשר חטא, וכן הלאה. לפיכך, רק לאחר שמשלים האדם את חוק תשובתו הבסיסית, בחרטה ועזיבת החטא מכאן ולהבא - יכול הוא להכנס בשער ה'יגון', שהרי רק לאחר שנטהרת נפשו במקצת יכול הוא לחוש את הצער האמיתי על מעשיו אשר עשה. ומכאן ואילך, כל תוספת במידת יגונו של החוטא על חטאיו - גוררת בעקבותיה תוספת באיכות תשובתו ובטהרת נפשו, אשר גוררת תוספת יגון, וחוזר חלילה (באור התשובה).

#### ביאורים

257. עֵינָיו. עיני שכלו. 258. יַעֲטוֹף. ידאג ויצטער, כמו "תפילה לעני כי יעטוף" (תהלים קב, א) ופירש ה'מצודת דוד': "כאשר יהיה כפוף ומעונה כאילו הוא מתעטף קצתו בקצתו". 259. הָרוּחַ שֶׁהוּא מִלִּפְנֵי. הנשמה שהיא קרובה אל הבורא ית' וחצובה מתחת כסא הכבוד. 260. לֹא אָרִיב עוֹד וְלֹא אֶקְצַף. הקב"ה לא יענישהו על העבירות ואף לא ישמור את כעסו אלא

לֹא אֲחֵן וְאֲרַחֵם עַל נַפְשׁ יִקְרַח אֲשֶׁר הִיא<sup>261</sup> מִלִּפְנֵי וְנִשְׁמוֹת  
 אֲנִי עֲשִׂיתִי. עַל כֵּן<sup>263</sup> יִקַּל הָעוֹן כִּפִּי אֲשֶׁר תִּכְבַּד  
 הָעֲבוּדָה וְהֶאֱנַחָה עָלָיו, כִּי הִיגוֹן יָבוֹא מֵאֵת טַהַר הַנִּשְׁמָה  
 הָעֲלִיּוֹנָה,<sup>264</sup> וְנִרְצָתָה כִּזֶּה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר תִּרְצָה כְּרֵב יִסּוּרֵי  
 הַגּוֹף וּמִכְאוּבָיו. וְהַמְשָׁל כִּזֶּה, כִּי הַמֶּלֶךְ יַחְמֹל עַל חֲנִיכָיו  
 יְלִידֵי בֵיתוֹ הַקְּרוֹבִים אֵלָיו, וְהֵם מֵאֲצִילֵי אֶרֶץ הַנִּכְבָּדִים,  
 וַיִּתֵּן לָהֶם חֲנִינָה<sup>265</sup> וַיּוֹתֵר מִחֲמַלְתּוֹ עַל הָרְחוּקִים וְהַפְחוּתִים.  
 וְאִמֹר וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי,<sup>266</sup> לְקַרְבָּתָן אֶל הָעֲלִיּוֹנִים, אֶף-  
 עַל-פִּי שֶׁהַגּוֹף וְהַכֹּפֶל מַעֲשֵׂי יָדָיו. וְכִמּוֹהוּ (שמות לב, טז)  
 וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים הַמָּה.<sup>268</sup> וְעוֹד אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ

#### ביאורים

יתרצה לו. 261. מלפני. והיא עכשיו מצטערת. 262. אני עשיתי. אשר אני עשיתי, איך לא אחמול עליהן. 263. יקל העון. העון יקטן ויחלש. 264. ונרצתה כזה יותר מאשר תרצה ברוי יסורי הגוף. כלומר, הנפש תתרצה לפני ה' ביגונה ובמרירותה על החטא, יותר מאשר תתרצה ע"י יסורי הגוף הבאים לכפרת עוון, כי הנפש יותר קרובה לה', ועוד, כי צער זה בא מצידה, מתוך טהרתה והרגשתה בפגם החטא, ולא כיסורי הגוף שבאים מצד הקב"ה, ועל אף הצער אשר הם גורמים לאדם עדיין אינם מעידים על טהרת הנפש. 265. יותר מחמלתו על הרחוקים והפחותים. למרות שגם עליהם הוא מלך. 266. לקרבתן אל העליונים. לבטא היותן מן העליונים וקרובות אליהם יותר. 267. והלוחות מעשה אלוים. כלומר, אע"פ שכל הבריא כולה היא מעשה אלוים, מ"מ הלוחות - מתוך מעלתן וקדושתן - מתיחסות אליו יתברך ביותר, כמו כן הנשמה מתיחסת אל הבורא יותר מאשר הגוף. 268. ועוד אמרו. עוד טעם על אמרו "ונשמות אני עשיתי".

שערי

שער ראשון

תשובה

וְכָרוֹנָם לְכַרְכָּה (קידושין ל, ב) שְׁלֹשָׁה שְׁתַּפִּים יֵשׁ<sup>269</sup> בָּאָדָם, אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלִפִּי שְׁאִין לֹאֵב וְלֹאֵם שְׁתַּפּוֹת בְּנִשְׁמָה, עַל כֵּן אָמַר וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי. וְאָמַר וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי,<sup>270</sup> יוֹרָה עַל אָמְרוֹ כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי, כִּי עֲנִינוּ כְּאֲשֶׁר בְּאֲרָנִי.

י. וְאָמַר דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים לח, י) אֲדָנִי נִגְדֶּךָ כָּל-תַּאֲוֹתִי וְאִנְחָתִי מִמֶּךָ לֹא-נִסְתָּרָה, בְּאוּרוֹ, גְּלוּיָהּ לִפְנֶיךָ כָּל תַּאֲוֹתַי כִּי אֵינֶנָּה<sup>272</sup> זוּלָּתִי לַעֲבוֹדָתְךָ, וְאַתָּה יוֹדֵעַ<sup>273</sup> אִנְחָתִי כִּי אֵינֶנָּה עַל עֶסְקִי<sup>274</sup> עוֹלָם וְהַדְּבָרִים הַכְּלִים,<sup>275</sup> זוּלָּתִי<sup>276</sup> עַל חֲטָאִי<sup>277</sup> וְעַל קִצֶּר יָדִי בַעֲבוֹדָתְךָ. וְאָמַר אֶחָד מֵן<sup>278</sup> הַמֵּתְנַפְּלִים<sup>279</sup> בְּחִין עֲרֹכּוֹ, אִנְחָתִי

ביאורים

269. באדם. ביצירתו. 270. יורה על אמרו. יוכיח שהביאור בתחילת הפסוק "כי רוח מלפני יעטוף" הוא גם מאותו ענין, שהרוח שהוא מלפני, מן העליונים - יעטוף, יצטער ויכנע. 271. ואמר דוד המלך וכו'. רבינו שב לעסוק בעוצם היגון, שהאנחה והדאגה על חטאו ימלאו את כל חלל לבו עד שלא ישאר שום מקום לאנחה ודאגה אחרת, ומביא על כך דוגמא מדבריו של דוד המלך ע"ה. 272. זוּלָּתִי לַעֲבוֹדָתְךָ. כי אם לעבודתך, שאני מתאוה ומשתוקק לעבדך. 273. אִנְחָתִי. צערי ודאגתי. 274. עוֹלָם. הזה. 275. זוּלָּתִי. אלא אך ורק. 276. עַל חֲטָאִי. במצוות לא תעשה. 277. וְעַל קִצֶּר יָדִי. מיעוט השתדלותי בקיום מצוות עשה. 278. הַמֵּתְנַפְּלִים. המתפללים הנופלים בתחינה לפני ה'. 279. בְּחִין עֲרֹכּוֹ. כאשר סידר וערך תחינתו (עפ"י

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

י. הלב והעינים. מצאנו בכמה מקומות עד כמה הקפידו חכמינו ז"ל בשמירת עיניהם ובדקדוק על כל הבטה. במסכת יומא (לה:): אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיין, חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה, כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה

טו. הַעֲקָר הַרְבִּיעִי, הַצֶּעַר בַּמַּעֲשֶׂה,

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יזאל ב, יב)<sup>281</sup> וְנִסְּם עֲתָה נָאִם-יְיָ שָׁבוּ<sup>282</sup> עָדִי בְּכָל-לִבְכֶּם וּבְצִוִּים<sup>283</sup> וּבְכִבְכִי וּבְמִסְפָּר. וְאָמְרוּ וְכָרוֹנָם לְכַרְכָּה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ד, במדב"ר שלח יז ז)<sup>(ד)</sup> הַלֵּב וְהָעֵינַיִם<sup>284</sup> שְׁנֵי סְרִסוּרֵי הַחֲטָא.

ונתלה וישב על פי ארובה, כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה

ביאורים

רש"י איוב מא, ד). ויש מפרשים - בחן ובנועם לפי גודל ערכו ומעלתו. 280. הַרְחִיקָה מִמֶּנִּי הָאִנְחָת. את שאר האנחות מעניני העולם הזה, מכיון שהאנחה מפחד ממלאה את כל חלל לבי ולא נשאר מקום לאנחות אחרות. ואפשר לומר עוד, שבשכר אנחתי מפחד בטלו ממני אנחות אחרות, ובשכר דאגתי מקוצר ידי בעבודתך בטלו ממני דאגות אחרות (פתח השער). 281. וגם עתה. לאחר שכבר נגזרה הגזירה. 282. עָדִי. אלי. 283. וּבְכִבְכִי וּבְמִסְפָּר. המבטאים צער בפועל. 284. שְׁנֵי סְרִסוּרֵי הַחֲטָא. 'סרסור' הוא שליח המביא סחורה מן המוכר להראותו ללקוח. כמו כן הלב והעינים הם כמו מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות, לפי שהעין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות (רש"י, במדבר טו, לט).

## עיונים

ואבטליון. אמרו, אותו היום ערב שבת היתה ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אפל, שמא יום המעונן הוא, הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה וכו'.

ויש לעיין, כשהרגיש שמעיה שביט המדרש עדיין חשוך, מדוע התייעץ עם אחיו בדבר ולא נשא ישר עיניו למעלה לבדוק את סיבת החושך? עוד יש להבין מה שאמר בלשון ספק 'שמא יום המעונן הוא', והלא בימים גשומים תקופת טבת אך טבעי הוא שסיבת האפילה היא מחמת יום המעונן, ומה היה לו להסתפק? עוד יש לדייק את לשון הגמרא 'הציצו עיניהן', היה לו לומר נשאו עיניהן או הסתכלו כלפי מעלה וכדומה?

וביארנו המפרשים, שהנה ידוע שדרכם של חז"ל הקדושים היתה להזהר מאד בשמירת עיניהם בכל מיני שמירה, ומנהגם היה לילך תדיר בשחות עינים שלא יכשלו ח"ו מראות ברע, ובספר הברית (ח"א מאמר י"ד) כתב: "התנאים מייסדי התלמוד וחכמי המשנה בהיות כי שמרו זה החוש ולא פגמו מעולם את עיניהם", ע"כ. וא"כ לפי"ז פשיטא הוא שאף שמעיה ואבטליון, שהיו מראשוני התנאים מייסדי התלמוד וחכמי המשנה, שמרו מאד על חוש ראייתם ולא פגמוהו מעולם, וכיון שכך נזהרו לילך תדיר בשחות עינים. מעתה מובנת לנו היטב הנהגתו של שמעיה, שהגם ששם לב לשינוי שאירע באותה שבת מבכל יום, שבשעה כזאת בית המדרש היה צריך להיות מואר והנה עדיין חושך ואפילה, ויתכן אפילו שהשינוי הזה הפריע לו ורצה לברר את פשר הענין, עם כל זה לא עלה על דעתו להרים ראשו ולשאת עיניו - 'בטבעיות' וכדבר המובן מאליו - לבדוק מה אירע שם למעלה, כי אצל קדוש כשמעיה ה'טבעיות' היתה שלא מרימים את הראש ומשלחים מבטי עינים לכל עבר בשביל דבר של מה בכך, אלא להקפיד ולדקדק היטב שלא להוציא שום ראיית עין לבטלה, ולכן לא הרים שמעיה את ראשו בכדי לברר את סיבת האפילה. איברא, דכפי הנראה התעורר בלבו חשש שמא סיבת החושך איננה טבעית כיום המעונן וכד' אלא ישנה סיבה אחרת לגמרי המונעת מן האור לחדור פנימה, וא"כ אולי יש צורך לבדוק בכל זאת מה קורה למעלה ולהגביה את העינים לצורך כך, ועם כל זה לא החליט על דעת עצמו אלא נתייעץ בדבר עם אחיו אבטליון. וזהו ששאלו "שמא יום המעונן

הוא", היינו, כמסתפק ואומר האם ברור אכן שהסיבה שהבית אפל היא משום שיום המעונן הוא היום או שסיבה אחרת גורמת לכך, וא"כ מן הראוי לבדוק את הענין. ואכן הוחלט על דעת שניהם שמוכרחים הם לחרוג ממנהגם בקודש ולשאת הפעם את עיניהם לארובת הבית לבדוק את סיבת האפילה. אמנם - מדגישים לנו חז"ל - שלמרות החלטתם לא נפרץ אצלם הגדר

וְכֵן כְּתוּב (במדבר טו, טז)<sup>285</sup> וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם. לִכֵּן כִּזְאת<sup>286</sup> וְיִכְפֹּר עֵינֵי הַפְּרִסְוִרִים כְּמִדַּת תְּשׁוּבָתְכֶם כְּנֶגֶד מִדַּת<sup>287</sup> מְשׁוּבָתְכֶם, כִּי יִתְכַפֵּר עֵינֵי לִבְ הַחֲטָאִים כְּמִרְיוֹתֵם וְאִנְחוּתֵם בְּשֹׁכֵר אֲשֶׁר הֵם שׁוֹכְרִים אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (ישעיה נז, טז) כִּי רוּחַ מְלָכֶי<sup>288</sup> יֵעֲטוּף, וְנִאֶמַר (תהלים נא, יט) לִבְ-נִשְׁכָּר וְנִדְכָּה אֱלֹקִים לֹא תִבְּזֶה. וְהַמְשִׁיל עַל זֶה מִן הַכְּלִים הַטְּמֵאִים אֲשֶׁר נִשְׁכְּרוּ, מְטַמְּאֵתם טָהֲרוּ,

לגמרי, אלא רק "הציצו עיניהם", היינו הצצה בעלמא כהרף עין לצורך הראייה ההכרחית שהספיקה להם בכדי לזהות דמות אדם בארובה. ולפי דרכינו למדנו עד היכן מגיע ענין זה של שמירת העינים, ישמע חכם ויוסיף לקח להתחזק ולחזק.

## ביאורים

285. ולא תתורו וגו'. 'תור' משמע חיפוש ובדיקה, כמו שמצינו אצל המרגלים 'וישובו מתור הארץ' (במדבר יג, כה), שהלכו לרגל את הארץ להסתכל בה ולבדוק את טיבה. כלומר, לא ילך אדם אחר מראה עיניו וחמדת לבו. 286. ויכפר עיני הפרסורים. שצריך לעשות בהם תשובת המשקל, הואיל והם גרמו לו את תענוגות החטא, ולכן צריך להצטער בהם באופן מיוחד. 287. משוכותם. התנהגותם הרעה. 288. יעטוף. ידאג ויצטער על מעשיו. 289. הכלים. העשויים מחרס.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא, לה) <sup>290</sup>תִּתְּנוּר  
וְכִירִים יִתֵּן. וְעוֹן הָעֵינִים יִכְפֹּר  
בְּדַמְעוֹת כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט, קלו)  
<sup>291</sup>פְּלִגִּי-מֵיִם יִרְדּוּ עֵינַי עַל לֹא-שְׁמִרוֹ  
תוֹרָתְךָ, לֹא אָמַר עַל לֹא שְׁמִרְתִּי  
תוֹרָתְךָ, אֲבָל אָמַר לֹא שְׁמִרוֹ, בִּי הִמָּה  
<sup>292</sup>סִבְבוּ הַחֲטָא, עַל כֵּן הוֹרַדְתִּי פְלִגִּי  
מֵיִם.

טז. הָעֵקֶר הַחֲמִישִׁי, (טו) הִתְּאָהָה,  
כִּי יֵדָאג וַיִּפְחַד מֵעֲנֵשׁ  
עוֹנוֹתָיו, <sup>293</sup>כִּי יֵשׁ עוֹנוֹת שֶׁהִתְשׁוּבָה

טו. הדאגה. כאשר  
מדברים מענין  
הדאגה, מן הראוי  
להסמיק מה שכתב  
רבינו בחיי (שמות ל  
יב פתיחה, וכן פירש  
רבינו יונה בפירושו  
למשלי י, כז) על  
דברי שלמה המלך:  
"יראת ה' תוסיף  
ימים, ושנות רשעים  
תקצרנה" (משלי י,  
כז): "יראת ה' תוסיף  
ימים, לפי שהדאגה  
והיראה מחלישין  
כח האדם בדרך  
הטבע ומקריבים ימי  
מיתתו, ואמר שלמה  
כי מי שיש בו יראת  
ה' הדואג על עוונותיו  
יאריכו ימיו. ושנות רשעים תקצרנה, לפי שהתענוגים מרחיבין לבו של אדם  
בדרך הטבע וממשיכין ומאריכין ימיו, על כן יאמר: הרשע המתעדן והנמשך  
אחר תענוגי הגוף [ההושברים עול שמים ומנתקים מוסרות] לא יועילו לו  
תענוגיו כי תקצרנה שנותיו" [בחסאים מן המספר הראוי לימי חייהם].

ביאורים

290. תנור וכירים יתן. תנור וכירים של חרס שנטמאו, צריכים נתיצה בכדי  
לטהרם, לפי שאין לכלי חרס טהרה בטבילה אלא בשבירה. 291. פלגי מים  
ירדו עיני. כנחל מים הזילו עיני דמעות. 292. סיבבו. גרמו. 293. כי יש  
עוונות שהתשובה תולה וכו'. במסכת יומא (פז). "עבר על כריתות ומיתות  
בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין.

<sup>294</sup>תוֹלָה כְּפָרְתָם <sup>295</sup>וַיִּסּוּרִים מִמָּרְקִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים  
לח, יט) <sup>296</sup>כִּי-עֵינַי אֲגִיד <sup>297</sup>אֲדָאג מִחַטָּאתַי. וְעֵינַי <sup>298</sup>הִיגוֹן  
- עַל שְׁעָרַי, וְעֵינַי הִתְאָהָה - עַל הָעֵתִיד. <sup>299</sup>וְעוֹד שְׁנִית  
יֵדָאג, אוֹלִי הוּא <sup>300</sup>מִקְצֵר בְּחוֹבַת הַתְּשׁוּבָה בְּצַעַר  
וּבמִרְרוֹת וּבְצוֹם וּבְכֹכֵי. וְהִגַּם כִּי הִרְבָּה צַעַר וְהִרְבָּה  
בְּכָה, <sup>301</sup>יִזְחַל וַיִּירָא אוֹלִי <sup>302</sup>לְעֻמַּת זֶה <sup>303</sup>הִרְבָּה אֲשַׁמָּה,

ביאורים

שנאמר (תהלים פט, לג): 'ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם'. 294.  
תולה כפרתם. מעכבת את מלוא הפורענות מלבוא עליו. כלומר, מגינה עליו  
ממיתה טרם זמנו (ר"י מלוניל, יומא פו.). ובמאירי (חבור התשובה, מאמר  
א, פ"א) פירש, שהתשובה מועילה להקל מעליו את מנת היסורים שהיתה  
מגיעה לו אלמלא שב בתשובה. 295. ויסורים ממרקים. מנקים את החטא  
לגמרי. וא"כ ראוי לו לדאוג מעונש היסורים שעתידיים לבוא עליו. 296.  
כי עיוני אניד. כי לבי מגיד ומזכיר לי עוונותי. 297. אדאג מחטאתי. ולכן  
אני דואג ממה שראוי לבוא עלי בגלל חטאתי. 298. היגון. המוזכר לעיל  
שהוא העיקר השלישי (אות י"ב), והוא צער על מה שעשה, ובוזה שונה מן  
הדאגה שהיא על העתיד לבא עליו. 299. ועוד שנית ידאג. כאן מדבר על  
איכות התשובה המסתרת את הנפש כמו שכתב לעיל באות ט'. דאגה זו  
אינה מתייחסת לעונש העוונות אלא לכך שלמרות שעשה תשובה אין נפשו  
טהורה טוהר שלם ועוונותיו עדיין נותנות בו את רישומן (הרוצה בתשובה).  
300. מקצר בחובת התשובה. ממעט בהשתדלותו להשיג מדרגות התשובה,  
בצער ובמרירות וכו'. 301. יזחל. יפחד (מלשון דחיל - ירא, עי' רמב"ן דברים  
לג כה, איוב לב ו). ויש מפרשים, מלשון כניעה (ראה רמב"ן, ספורנו ומלבי"ם  
איוב שם). 302. לעומת זה. כנגד הצער והבכי. [כי כפי מה שיכנס לעבודת  
התשובה, הוא משיג יותר גודל פגם החטא, וכפי זה תגדל אצלו הדאגה אולי  
לא שב כראוי ולא השלים חוקו וכו' (פירוש וביאור)]. 303. הרבה אשמה.  
באיכות החטא, לפי ערך החוטא ולפי מצבו ותנאיו, ושיקול זה אינו ביד



<sup>304</sup> וְלֹא הַשְׁלִים חֲקֹן <sup>305</sup> אֶת כָּל עֲנֹתָיו וְאֲשֶׁר יִבְכֶּה בְּצוּם נַפְשׁוֹ. וּמִי שֶׁהִתְבּוֹנֵן <sup>307</sup> בְּגִדְל עֲבֹדַת הַבּוּרָא עַל יִצְוֵרָיו, וְכִי אֵין קִין <sup>308</sup> לְרַעַת הַמַּמְרָה אֶת פִּיו, כָּל אֲשֶׁר יוֹסִיף <sup>309</sup> בְּעִבּוּדָהּ וּבְדִרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, הֲלֹא <sup>310</sup> מִצָּעֵר הִיא <sup>311</sup> וְהִנֵּה לְמַעַט בְּעֵינָיו. וְאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְׁלֹום (משלי יד, טז) חָכֵם יֵרָא וְסָר מֵרָע, בְּאִזְרוֹ, הֶחָכֵם אֶף-עַל-פִּי שָׁחֹא סָר מֵרָע בְּכָל מֵאֲמָצִי כַחוֹ, וְיֵרָא וַיִּזְחַל אוֹלִי <sup>312</sup> לֹא כָלָה חֲקֹן וְלֹא נִזְהַר בְּדַת מַה-לַּעֲשׂוֹת. וְכַמּוֹהֵו (משלי כח, ו) <sup>313</sup> מַעֲקֹשׁ דְּרָכִים וְהוּא עֲשִׂיר, אֶף-עַל-פִּי שָׁחֹא עֲשִׂיר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוּנָם לְבִרְכָה (תנחומא א לד טז) <sup>314</sup> אֵל תִּפְרֹשׁ חָכֵם יֵרָא וְסָר מֵרָע, אֲלֵא חָכֵם <sup>315</sup> סָר מֵרָע וְיֵרָא.

## ביאורים

האדם (כמבואר ברמב"ם פ"ג מהל' תשובה ה"ב). 304. ולא השלים חוקו. לא השלים חובתו בצער ובמיררות הנצרכים לתשובה שלימה. 305. את כל ענותו. עם כל מה שעינה את עצמו בבכי ובצום. 306. שהתבונן בגודל עבודת הבורא וכו'. ר"ל אפילו לא חטא, ועכשיו שחטא - הלא אין קץ לרעת הממרה את פיו. 307. בגודל עבודת הבורא על יצוריו. בגודל חוב כל יצור לעבוד את השי"ת. או הכוונה, בגודל טובותיו וחסדיו של הבורא על יצוריו. 308. לרעת הממרה את פיו. לגודל הרעה של מי שממרה את פי ה', מבלי להתחשב לגודל העבירה. 309. בעבודה. בעבודת הבורא. 310. מצער. קטנה, מועטת. 311. והנה למעט בעיניו. נחשב למעט ביחס לחובתו העצומה כלפי הקב"ה. 312. לא כילה חוקו. לא גמר חובתו. 313. מעיקש דרכים והוא עשיר. מן ההולך בדרכים לא ישרות ואע"פ שהוא עשיר. 314. אל תפרש חכם ירא וסר מרע. ירא ולאחר מכן סר מרע. 315. סר מרע וירא. אף על פי שסר הוא מרע,

<sup>316</sup> וְסוֹף הַפֶּסוּק מוֹכִיחַ עָלָיו, וְכִסִּיל <sup>317</sup> מִתְעַבֵּר <sup>318</sup> וּבוֹטֵחַ, אָמַר עַל מַדַּת הַכִּסִּיל שֶׁהִיא בְּהַפֵּךְ מִמַּדַּת הַחֶכֶם, כִּי הַכִּסִּיל מִתְעַבֵּר וְעַם-כָּל-זֹאת בּוֹטֵחַ שֶׁלֹא יִקְרָהוּ עוֹן וְנִזְק, וּבִעַל הַפֶּעַם עָלוּל לַפְּשָׁעִים <sup>319</sup> וּמוֹפְקָר לְנִזְקִים, שְׁנֵאמַר (משלי כט, כב) <sup>320</sup> וּבִעַל חֲמָה רַב-פֶּשַׁע, וְנֵאמַר (שם כה, כח) <sup>321</sup> עֵיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין-מַעְצָר לְרוּחוֹ.

<sup>322</sup> וְעוֹד יֵדָאג בְּעַל-תְּשׁוּבָה פֶּן יִתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ, כְּמוֹ

## ביאורים

עודנו ירא שמה לא עשה את המוטל עליו בשלמות. [וז"ל רבינו במשלי שם: "החכם אף על פי שהוא סר מרע בכל יכולתו וחפצו, הוא ירא פן יתעה במעשה ויקצר בחובתו"]. 316. וסוף הפסוק מוכיח עליו. שהכתוב מגנה את הכסיל שהוא הפכו של החכם. 317. מתעבר. כועס (מלשון עברה וכעס). 318. ובוטח. כלומר, הוא בטוח ושואן ואינו דואג שמה מתוך כעסו יבוא לידי חטאים ומכשולות, והוא היפך ממדת הדאגה של החכם שאפילו לאחר שחזר בתשובה עדיין הוא דואג על מה שנכשל בעבר. וז"ל רבינו במשלי שם: "הכסיל אע"פ שאינו סר מרע רק (אדרבא) מתקרב אל הרע, הוא בוטח שלא יקרנו עוון וכי דרכו זכה". 319. ומופקר לנזקים. בשעת הכעס אין השכל שולט בו כלל והוא קל לעבור על כל עבירות שבעולם. 320. ובעל חמה רב פשע. אדם כעסן מגיע לפשעים רבים. [וז"ל רבינו במשלי (טז, לב): "כי בעת שחטאו (לו) וחמתו בערה בו - לא יסכים על הראוי ולא ינצל מן הפשעים, כי כעסו עוצם עיניו ושכלו, כמו שנאמר 'ובעל חמה רב פשע'"]. 321. עיר פרוצה אין חומה. כמו עיר שנפרצה ונשברה חומת המגן שלה, כך הוא האדם אשר איננו שולט בכעסו. 322. יתגבר עליו יצרו. בשנית - להכשילו בחטא.

נִשְׁאַמְרוּ וְזָרוּנָם לְבָרְכָה (אבות פ"ב מ"ד)  
 323 (טז) **אֵל תֹּאמֶן בַּעֲצֻמָּה עַד יוֹם**  
**מוֹתָהּ. כֹּל-שֹׁכֵן הָאִישׁ אֲשֶׁר** 324 **נִצָּחוּ**  
**[יָצְרוּ] 325 בָּבֶר, כִּי רָאוּ לְהִשְׁמֵר מִן**  
**הַיָּצֵר הָאוֹרֵב בְּכָל עֵת וְלְהוֹסִיף**  
**בְּנַפְשׁוֹ יְרֵאת הַשֵּׁם יוֹם-יוֹם, וְתִהְיֶה-**  
**לוֹ 326 לְמַעֲזוֹ בַּעֲבֹר עָלָיו כֹּל מִשְׁבָּרֵי**  
**הַיָּצֵר הַמִּתְחַדֵּשׁ לְעֵתִיד.**

טז. אל תאמן בעצמך עד יום מותך. כתב בספר 'חובות הלבבות' (שער יחוד המעשה פרק ה'): "בן אדם, ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמשך בכחות נפשך, והמעורב במזג רוחך, והמשתתף עמך בהנהגת חושך הגופניים והרוחניים,

המושל בסודות נפשך וצופן חופך, בעל עצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצונך, האורב לפתות פסיעותיך, ואתה ישן לו והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך, לְבַשׁ לך בגדי הידידות וְעָדָה עֲדִי האהבה לך, ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אוהביך

#### ביאורים

323. אל תאמן בעצמך עד יום מותך. אל תבטח בתורתך ובצדקתך שיעמדו לך נגד יצר הרע, גם אם כל מימיך ניצחת אותו, אלא עד יומך האחרון עשה תחבולות להינצל ממנו, שכן אמרו (ברכות כט.) יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי. 324. נצחו יצרו כבר. וכבר טעם מן החטא וערב לחכו, וגם שיצרו אומר לו הנה עברת ולא קרה לך מאומה, ועוד הרי אפשר לעשות תשובה, והראיה שעשה תשובה על חטאו הקודם, הנה בגלל כל אלו הסיבות הוא עלול לעבור שנית (הרצאה בתשובה). 325. כבר. בביאור רבינו לאבות (ד, ב) כתב: "עבירה גוררת עבירה - גם זה מן הטבע אחר שעשה עבירה אחת ונתרחק מעבודת השם יתברך, כי תבוא לידי עבירה אחרת, אף כי אין היצר מתאווה אליה כבראשונה - יעשנה, כי רוחו עלול אל היצר ותוקף עליו... עד יעשה כל העבירות, כי טבעו מורגל לעשות כל תועבת אשר שנה השם". 326. למעוז. לחזק. 327. משבְּרֵי.

[בדקות מרמתו], רץ אל רצונך בנראה מרמיוותיו וקריצותיו, והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים וכו'. ומן החזק שבשלוחיו אשר יורה אותך וילחם אותך בהם במצפון ענייך, שישתדל לספק עליך אמיתתך, ולשבש מה

**יח. וְדָבַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם עַל**  
**דְּבַר הַתְּשׁוּבָה וּפִרְט בּוֹ**  
**הָעֵנִין הַזֶּה, וּפִתַּח פֶּתַח דְּבָרָיו** 328  
**וְאָמַר (משלי כח, יב) בַּעֲלִין צְדִיקִים** 330  
**רָבָה תִּפְאָרֶת 331 וּבְקוֹם רְשָׁעִים**  
**יִחְפֹּשׂ אָדָם. פְּרוֹשׁ, הַצְדִּיקִים** 333  
**מִפְּאֲרִים וּמִכְבָּדִים בְּנֵי-אָדָם עַל כָּל**

שנתברר לך, ולערבב את נפשך במחשבות כזבים וטענות שקרים, יטריד אותך בהם מתועלותיך, ויספק עליך מה שנתברר לך מאמונתך ודתך וכו'. ומן התימה, אחי, כי כל אויב שיש לך, כשתנצח אותו פעם ושתים, ירף ממך ולא יעלה על לבו להילחם בך, לדעתו יתרון כחך על כחו, והוא מתייאש מְנַצֵּחַ אותך ומְגִבּוֹר עליך. אבל היצר אין מספיק לו ממך ניצוח פעם ומאה פעמים, בין שנצח אותך, בין שנצחתו. כי אם ינצח אותך - ימיתך, ואם תנצחהו פעם אחת - יארוּב לך כל ימך לנצח אותך, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ב, ד) 'אל תאמין בעצמך עד יום מותך'. ואינו מקיל בקטנה שבקטנות ענייך לנצח אותך בה, כדי שתהיה לו מדרגה לנצח אותך במה שלמעלה ממנה" וכו'.

#### ביאורים

מכשולי. 328. העניין הזה. של הדאגה. 329. ופתח פתח דבריו. רבינו הביא שני פסוקים ללמד על הפסוק השלישי הבא אחריהם - בו מוזכר ענין הדאגה - שגם הוא מדבר על דבר התשובה, ודרך אגב לימדנו רבנו משני פסוקים אלו לימודים גדולים בענייני התשובה (פתח השער). 330. בעלִין צדיקים. בשמו צדיקים. כלומר, כאשר כוחם מתגבר בעולם. 331. רבה תפארת. מתרבה תפארת בעולם. 332. ובקום רשעים. כשהרשעים מושלים בעולם. 333. יחופש אדם. כלומר, מחפשים הם רק את חסרונות האדם.

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

מַעֲלָה טוֹבָה <sup>334</sup>הַנִּמְצָאת בָּהֶם, וְהַרְשָׁעִים מִחֲפָשִׁים מוֹמִי בְנֵי-אָדָם וְשִׁגְיָאוֹתָם לְהַשְׁפִּילָם, וְאֶת-עַל-פִּי שֶׁבָכָר הִנִּיחוּ הַמַּעֲשִׂים הָהֵם וְחִזְרוּ בַתְּשׁוּבָה. אַחֲרֵי-כֵן אָמַר (שם שם, יג) <sup>335</sup>מִכֶּסֶה פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ <sup>336</sup>וּמִדֹּדָה וְעִזּוֹב יִרְחֹם, כִּי אֶת-עַל-פִּי שֶׁאֵין לְבַעַל-תְּשׁוּבָה לְגַלּוֹת עֲוֹנוֹתָיו לְבְנֵי-אָדָם, <sup>337</sup>כִּמוֹ שֵׁישׁ לְהַכִּין מִמֶּה שֶׁאָמַר וּבָקוּם רִשְׁעִים יִחַפֵּשׂ אָדָם, אָבֵל <sup>(\*)</sup>חַיֵּב <sup>338</sup>לְהַתְּנוּדוֹת עֲלֵיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לב, ה) <sup>339</sup>חֲטָאֹתַי

ויודה שחטא לו והרע אליו וביקש ממנו המחילה, והכיר חבירו ממנו שהוא מתחרט על מה שקדם לו מן החטא, לא יתעבב מלמחול לו ומעבור על פשעו, ויסיר מה שיש לו בלבו מן הגטירה".

#### ביאורים

334. הנמצאת בהם. תוך התעלמות מחסרונותיהם. 335. מכסה פשעיו לא יצליח. המתעלם מפשעיו לא תתקבל תשובתו. 336. ומורה ועוזב ירחם. והמורה בהם ועוזב אותם יסולח לו. 337. כמו שיש להכין ממה שאמר ובקום רשעים יחופש אדם. שמדת הרשעים היא להזכיר עוונות. 338. להתנודות עליהם. לפני הקב"ה. ולפי זה הפירוש "מכסה פשעיו" הוא מהקב"ה, אבל לבני אדם אין לגלות כלל. 339. חטאתי אודיעך ועיוני לא כסיתי. בפניך אגלה את חטאי בשוגג, וגם את עיוני במזיד לא אכסה.

אֹדִיעֶךָ וְעִוְנִי לֹא כִסִּיתִי, וְנֶאֱמַר (ירמיה ב, לה) הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתְךָ עַל אֲמֶרְךָ-לֹא חֲטָאתִי. וְחֲכַמִּי יִשְׂרָאֵל זְכֻרָנָם לְבָרָכָה פִּרְשׁוּ (יומא פו, ב) <sup>340</sup>פְּעָמִים שֶׁהַמִּכְסָּה פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ, כִּמוֹ <sup>341</sup>בַּעֲבֻרוֹת שֶׁבִּין אָדָם לְחִבְרוֹ, כִּי אֵין לוֹ כִּפְּרָה עַד אֲשֶׁר יֵשִׁיב הַגִּזְלָה וְהַחֲמָם וְהַעֲשֵׁק, וְעַד אֲשֶׁר יִכְנַשׂ מִחִילָה מֵאֲשֶׁר הִצִּיק לוֹ, אוֹ <sup>342</sup>הַלְבִּין פָּנָיו, אוֹ סָפַר עָלָיו לְשׁוֹן הָרֶעַ, אוֹ בַּעֲבֻרוֹת שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם שֶׁנִּתְפַּרְסְמוּ לְבְנֵי-אָדָם, כִּי הָעוֹשֶׂה עֲבֻרוֹת בִּפְרִהֲסָא מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וְחַיֵּב לְהַתְּנוּנָה וּלְהַתְּאָבֵל עֲלֵיהֶם לְפָנֵי בְנֵי-אָדָם <sup>343</sup>לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב (ירמיה לא, יח) <sup>344</sup>כִּי אַחֲרֵי שׁוֹבֵי נַחֲמֹתִי וְאַחֲרֵי הַדֹּדַעִי סָפַקְתִּי עַל-יָרֵךְ. עִנְיָן נַחֲמֹתִי, הַתְּרַמָּה וְהַצָּעַר, כִּי עָקַר הַתְּשׁוּבָה בְּמִרְיוֹת הַלֵּב כֶּאֱשֶׁר בְּאַרְנֹנִי. <sup>345</sup>וְאַחֲרֵי הַדֹּדַעִי סָפַקְתִּי עַל-יָרֵךְ, <sup>346</sup>אַחֲרֵי שֶׁנִּדְּעִיתִי לְבְנֵי-

#### ביאורים

340. פעמים שהמכסה פשעיו. מהבריות. 341. בעבירות שבין אדם לחבירו. שמוטב לגלותן כדי שגם אחרים יבקשו מחברו שימחול לו (רש"י יומא פו:). [ולפי פירושו עולה לכאורה שלא יפרסם את החטא לרבים אם לא שברור לו שזקוק הוא לעזרתם כדי לפייס את חבירו. אולם דעת הרמב"ם הל' תשובה ב, ה' אינו כן, אלא יש לו לפרסם בכל מקרה]. 342. הלבין פניו. ביישו. 343. לקדש את השם. כנגד חילול ה' שעשה. 344. כי אחרי שובי נחמתי. אכן לאחר שחזרתי בי התחרטתי על מעשי הרעים. 345. ואחרי הודיעי ספקתי על ירך. ולאחר שנודע לי חטאי טפחתי בידי על ירכי מתוך צער. 346. אחרי שנודעתי. כלומר, מאחר ונודעו עוונותי.

שערי

שער ראשון

תשובה

אדם והתפרסמו עונותי, התאבלתי במעשים<sup>347</sup> נראים  
לבני אדם, כמו (יחזקאל כא, יז)<sup>348</sup> ספק אל-ידי, ונאמר (איוב  
לג, כז)<sup>349</sup> ישר על אנשים ויאמר הטאתי<sup>350</sup> וישר העויתי.

**יט.** ומודה ועוזב ירחם. פרוש, אף-על-פי כי יסודות  
התשובה שלשה: התרטה, יהודי, ועזיבת החטא.  
<sup>351</sup> התרטה והודוי בכלל מודה, <sup>352</sup> כי המתודה מתחרט,  
ואין תשובה פחותה משלשה אלה, כי המתחרט ומתודה  
ואיננו עוזב החטא, דומה למי שטובל ושרץ בידו שלא  
עלתה לו טבילה. אכן מודה ועוזב<sup>353</sup> ירחם, כי הוא בעל-  
התשובה, אף-על-פי שיש לתשובה מדרגות רבות, כאשר  
בארנו.

**ביאורים**

347. נראים. הניכרים. 348. ספק אל ירך. טפח בידך על ירך מתוך  
צער (לנהי ולקיינה), והוא מעשה הנראה לעיניים. 349. ישר על אנשים.  
יעשה שורות של אנשים (רשי"י). 350. וישר העויתי. ואת הדרך הישרה  
עיקמתי. 351. החרטה והודוי בכלל מודה. כלומר, אע"פ שהוכיר הכתוב  
רק שני יסודות, "מודה ועוזב" - החרטה והודוי שניהם בכלל מודה (פתח  
השער). 352. כי המתודה מתחרט. קודם. וההודאה בפה היא גמר החרטה.  
[והמתודה בפיו ואינו מתחרט בלבו הרי בזה גופא הוא חוטא, וע"ז אומרים  
"על חטא שחטאנו לפניך בידוי פה", והוא דובר שקרים] (הרוצה בתשובה).  
353. ירחם. יסולח לו.

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

**כ.** <sup>354</sup> אומר אחרי כן (משלי כח, יד)  
אשרי אדם מפחד תמיד ומקנשה  
לבו יפול ברעה, פרוש, אף-על-פי  
שהוא מודה ועוזב, יש עליו לפחד  
תמיד אולי לא השלים חק התשובה,  
כי צריכה למדרגות רבות. ויוסיף  
<sup>355</sup> אמין בכל יום להשיג המדרגות.  
גם יפחד אולי יתחדש עליו יצרו,  
וישמר ממנו בכל עת, <sup>(י"ח)</sup> ויוסיף  
יראת-השם בנפשו תמיד, ויתפלל  
ביום, ואני איני בודקן אלא פעם אחת ביום].

החפץ חיים בספרו "שם עולם" (א, יא) הבין שדברי שמואל (וכן המעשים  
המובאים בהמשך הגמרא שם) נאמרו בדרך משל על הקניינים הרוחניים של  
האדם - שהם נכסיו האמיתיים לנצח, ולכן אבוא דשמואל שהיה חסיד ביותר  
היה מחשב עם נפשו שתי פעמים בכל יום על מעשיו, פעם בצהריים להתבונן  
אם קיים מה שקיבל עליו עול המצוות בבוקר, וכן בלילה היה מתבונן בזה  
שוב, ואילו שמואל בנו שהיה קטן ממנו היה מתבונן בזה רק פעם אחת  
ביום. ועל זה אמר שמואל (שם) "האי מאן דסייר משתבח אסתירא" [מי  
שבדוק מוצא מטבע], כלומר, שכאשר יחשב עם נפשו בודאי ימצא דברים  
שאינם מתוקנים ויתקנם. ומביאה הגמרא שאביי היה מסייר נכסיו בכל יום,

**ביאורים**

354. אומר אחרי כן. כעת מגיע לעיקר הנוגע לענייננו - חובת הדאגה  
המוטלת על בעל התשובה. 355. אמין. מאמץ.



תמיד אל השם לעזרו אל התשובה ולהצילו מיצרו. ומקשה לבו ופול ברעה, האומר בלבו, כבר השלמתי<sup>356</sup> חק תשובתי, ואיננו משתדל תמיד להשיג מדרגות התשובה ולהוסיף בנפשו יראה,<sup>357</sup> יענש על זה, כי הוא<sup>358</sup> רם-לבב ואיננו מכיר<sup>359</sup> מנרעת נפשו, וגם איננו מכיר גדל חיובו<sup>360</sup> להכשיר דרכיו<sup>361</sup> ביתרון הכשר לפני השם, גם איננו נשמר מיצרו<sup>362</sup> האורב לו

כלומר, שהיה מחשב עם נפשו כנ"ל, ואמר "היכי איתרי דמר שמואל", כלומר, שלא מצא על ידי חשבונו דבר שראוי לתקנו, כי היה איש קדוש מאד [וכמו שאמרו בתענית (כא): שהיו משגרים לו שלום מן השמים בכל ערב שבת], עד שיום אחד ראה את אריסו שנוטל חבילת עצים וכו', והאריס הוא רמז ליצר הרע מפני שהוא משתתף עם האדם בכל ענייניו,

והתבונן אביי על יצרו שרוצה לעשות איזה פעולה, ושאלו בשביל מי אתה רוצה לעשות זאת, והשיבו אני מתכוין בה בשבילך כלומר לשם מצוה, ואמר לו אביי "כבר קדמוך רבנן", שעל ידי שהורו שיחשב עם נפשו בכל יום, זכיתי להתבונן בזה ולהבחין שאין כוונתך האמתית לשם מצוה אלא כדי להפסידני, והיינו שעל ידי חשבון הנפש זכה אביי להבחין ביצר שרוצה לרמותו [ולא שהיה ממש דין ודברים ביניהם].

#### ביאורים

356. חוק תשובתי. חובת תשובתי ע"י חרטה, וידי ועזיבת החטא.  
357. יענש על זה. אם יכשל שוב. או שיענש ע"י שיפול שוב ביד יצרו.  
358. רם לבב. גאה. 359. מנרעת נפשו. פחיתות נפשו שבקלות יכול להכשל שוב בחטא. 360. להכשיר. לתקן. 361. ביתרון הכשר. ביתר תיקון, בתוספת הכשרה. 362. האורב לו תמיד. ומסיתו לחטוא.

תמיד, על כן<sup>363</sup> יפול ביד יצרו.

**כא.** העקר הששי, הבושה,<sup>364</sup> בענין שנאמר (ירמיה לא, יח) בשתי וגם נכלמתי<sup>365</sup> כי נשאתי חרפת נעורי. והנה החוטא יבוש מאד לעבר עברות לפני בני אדם, ויכלם אם ירגישו ויכירו בעברותיו, ואיך לא יבוש מן השם יתברך? ואין זה כי אם לפי היות השם יתברך רחוק<sup>366</sup> מכליותיו, על כן יבוש<sup>367</sup> מן הנבראים ולא יבוש<sup>368</sup> מן הבורא יתברך. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות כח, ב) כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו, רבנו! ברכנו! אמר להם,<sup>369</sup> יהי רצון שיהא<sup>370</sup> מורא שמים

#### ביאורים

363. יפול ביד יצרו. וזהו פירוש הכתוב "יפול ברעה". 364. בענין שנאמר וכו'. פסוק זה, שבתחילתו עסק רבינו לעיל, מדבר בענין התשובה: "כי אחרי שובי ניחמתי... בושתי וגם נכלמתי". 365. כי נשאתי חרפת נעורי. כי אפשר שיחרפו אותנו ויזכירו לנו חטאות שעשינו בנעורינו, בטרם שבנו אל ה'. 366. מכליותיו. היועצות לו כיצד להתנהג. 367. מן הנבראים. מבני האדם, אותם הוא רואה בעיניו בחוש. 368. מן הבורא. של אותם הנבראים שמהם הוא מתבייש (הרוצה בתשובה). 369. יהי רצון. מלפני אבינו שבשמים. 370. מורא שמים. רבינו מפרש זאת לענין הבושה, וכמו שדרשו חז"ל (נדרים כ). "ובעבור תהיה יראתו על פניכם" (שמות כ, יז) - "זו בושה" [-מדת בושת פנים], "לבלתי תחטאו" - "מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא... כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא".

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

עֲלֵיכֶם<sup>371</sup> בְּמוֹרָא בֶּשֶׁר וָדָם. אָמְרוּ לוֹ, רַבֵּנוּ!<sup>372</sup> עַד כָּאן וְלֹא יוֹתֵר? אָמַר לָהֶם: הֲלוֹאִי!<sup>373</sup> תִּדְעוּ שֶׁהָיָה אָדָם עוֹבֵר עֲבָרָה בְּפֶתֶר<sup>375</sup> יְאוֹמֶר, לֹא יֵרָאֵי אָדָם!

כב. וְהַמְדִּירָהּ הָעֲלִיזָה<sup>377</sup> בָּזָה, שִׁיכָּלֶם הָאָדָם עַל עֲוֹנוֹתָיו<sup>378</sup> מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְעֵנִין<sup>379</sup> הַהֶכְלָמָה, הַהֶרְגָּשָׁה בְּבוֹשָׁה וְהַשְׁתַּנּוּת זֵיו פָּנָיו, כְּעֵנִין שְׁנֵאֹמֶר

יט. כמורא בשר ודם. ביאור מצב זה, היאך יתכן שאדם מתיירא מן הבריות יותר ממה שמתירא מן הקב"ה, מצאנו בדברי הגר"י בלאזר זצ"ל (כוכבי אור סימן י"ג): הנה בענינים הגשמיים השכל והחוש הם דבר אחד, כל מה שמושיג בשכלו ישיג באותה מדה בחושי, ולכן בטבע האדם מוטבע שימנע מלעשות מה שיחפוץ בלבו מפני שמתבייש מבני אדם. לא כן בענינים

הרוחניים, שם השכל והחוש הם שני דברים נפרדים, לא כפי האמונה בשכל כן ירגיש בחוש, כי אמנם יודע אדם ומאמין כי יש להתבייש מהקב"ה

ביאורים

371. כמורא בשר ודם. פי' ואז לא יחטא. 372. עד כאן ולא יותר. וכי די במה שמורא שמים יהיה רק כמורא בשר ודם, ולא יותר? 373. הלא. שתיגעו לדרגה זו, שעל ידה תמנעו מעבירות הרבה! 374. תדעו. והראיה שכך הדבר. 375. ואומר. בלבו. 376. לא יראני אדם. ואף על פי שהוא יודע שהשכל גלוי לפני הקב"ה - אינו נמנע מלחטוא, ומורא הבריות גדול אצלו יותר ממורא שמים (רש"י). 377. בזה. במידת הבושה. 378. מלפני השם יתברך. שחטא לנוכח פני ה' יתברך. 379. וענין ההכלמה. מהי הכלימה, ובמה היא יותר מן הבושה. 380. ההרגשה בבושה והשתנות זיו פניו. שמרגיש אותה עמוק בלבו ובעקבות זה משתנה מראה פניו.

בחטאיו אך אין הדבר מושרש בתחושותיו, ואין הבושה מבוראו מוטבעת בו כמו שארי הבושות. וכתב ב'חובת הלבבות' (שער הבחינה פ"ה) כי זהו מצד ענין הבחירה שניתן לאדם, כי רק בבחירה בעמל בעיון בתורה ובחז"ל ובלמודי המוסרים יגיע לכך להכניס עניני השכל בצירוף החוש.

(תהלים סט, ח) בְּפֶתֶחַ כְּלָמָה פָּנָי. וּבְכָל מְקוֹם תִּרְאֶה הַכְּלָמָה נִזְכָּרְתָּ אַחֵר הַבוֹשָׁה, כִּי הִיא<sup>381</sup> יִתְרָה מִן הַבוֹשָׁה, (ירמיה יד, ג) בָּשׁוּ וְהִכְלָמוּ, (ירמיה לא, יח) בַּשָּׂתִי וְגַם-נִכְלָמְתִּי.<sup>382</sup> וּבִרְאוֹת הַחוּטָא כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַעֲבִיר עַל עוֹנֵי<sup>383</sup> וּמֵאֲרִיךְ לוֹ,<sup>384</sup> וְאֵינָנו נִפְרָע מִמֶּנּוּ,<sup>385</sup> וְלֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לוֹ,<sup>386</sup> וְלֹא כְּעֲוֹנוֹתָיו נָמַל עָלָיו, יוֹסִיף בּוֹשָׁה בְּלִבּוֹ, כִּי הֲלֹא הַחוּטָא לְמִלְךָ בֶּשֶׁר וָדָם<sup>387</sup> וּבִזְגָד בּוֹ וְהוּא מְכַפֵּר לוֹ, יְבוֹשׁ מִמֶּנּוּ. וְכֵן בְּתוֹב (יחזקאל טז, כג) לְמַעַן תִּזְכְּרִי וּבִשְׂתִי וְלֹא יִהְיֶה-לְךָ

ביאורים

381. יתירה מן הבושה. בבאר אברהם (להגר"א, תהלים סט, ז) כתב, שבושה היינו כגון כשגנב, ויכול לשקר ולומר שהוא לקוח (קגו), וכלימה הוא כשנתברר שקרו ואין מענה בפיו. 382. ובראות החוטא וכו'. זוהי סיבה נוספת להתבייש, כי השי"ת אינו נוהג עמו כפי שהוא נהג כלפיו, והוא בגדר מתנת חינוך הגורמת בושה למקבל. 383. ומאריך לו. הזמן מלהענישו כדי שיעשה תשובה. 384. ואינו נפרע ממונו. מיד לאחר שחטא. 385. ולא כחטאיו עשה לו. גם כשמענישו אין העונש כפי מה שמתחייב מחטאיו. 386. ולא כעוונותיו נמל עליו. כלומר, עוד גמל עמו חסדים טובים, אף שאינו ראוי בגלל עוונותיו. 387. ובזגד בו. בעצם החטא. 388. למען תזכירי וגו'. כשתראי בעתיד שאני שומר את בריתי אתך ומטיב עמך ומוחל לכל אשר

שערי

שער ראשון

תשובה

עיונים

שערי

שער ראשון

תשובה

עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְּלֻמָּתָךְ כִּכְפָּרִי -  
לֶךְ לְכָל-אֲשֶׁר עָשִׂיתָ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ  
זְכוּרָנָם לְבִרְכָּה (ברכות יב, ג) הָעוֹשֶׂה  
דָּבָר וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ <sup>(2)</sup> מוֹחֲלִים לוֹ  
עַל כָּל עוֹנוֹתָיו. וְכֵן מְצִינֵנוּ <sup>390</sup> בְּשֵׁאוֹל

כ. מוחלים לו על כל עוונותיו. לעיין, מדוע בושח מדבר עבירה גורמת למחילת עוונות? ביאר הגרא"א דסלר זצ"ל ('מכתב מאליהו' עצות כלליות, הבושה):

הבושה - שורשו הוא דביקות פנימית אל מעלה רוחנית, ובהרגיש האדם בנפשו שנפל ממעלתו הריהו מתבייש. ולהיפך, מי ששולטת בו מידת העזות ומצחו נחושה שאינו מתבייש מרעתו, זה לאות ר"ל שפנימיותו דבוקה לטומאה. וזה מה שכתב בספר 'מעלות התורה' שמדת העזות היא סעיף מעבודה זרה. ואמרו ז"ל שממדות ישראל שהם ביישנים (יבמות עט:), היינו שאפילו אם הם חוטאים, דבקותם לקדושה אינה מסתלקת לגמרי, ועל זה מורה הבושה. ומשום כך קרובים ישראל תמיד למחילת חטאים. כי כאשר יתבייש האדם מעצמו, ולא מאדם אחר, הרי בושח באה מעומק לבו על דרך האמת, והבושה והאני מתאחדים, עד שכבר דבוק הוא לגמרי לקדושה וממילא נמחלו לו כל עוונותיו, כמאמרם ז"ל 'עבר עבירה ומתבייש בה, מוחלים לו על כל עוונותיו' (ברכות יב:). והיינו 'כי עמך הסליחה' (תהלים קל, ד), כי בהיות האדם עם הקב"ה, היינו דבוק אליו בפנימיותו, זהו סליחה גמורה לכל חטאיו, כי אז מתבייש באמת מן החטא ומואס בו, וממילא החטא נדחה ממנו.

#### ביאורים

עשית אף שלא נהגת עמי כשורה, תזכרי כי את לא קיימת את הברית, ויהיה לך מזה בושח וכלימה, ומפני הבושח ההיא לא יהיה לך פתחון פה להתרעם על הצרות שעברו עליך (מצודת דוד). <sup>389</sup> על כל עוונותיו. כלומר, מוחלין לו על אותו עוון, וכן על כל עוונותיו שמתבייש בהם, שהבושה עולה לו לתשובה (ריטב"א). <sup>390</sup> בשאול. שאול המלך בעמדו לפני מערכה קשה במלחמה נגד הפלשתים פחד מאד, שלח לשאול עצה בנביאים ובאורים

<sup>391</sup> שֵׁאוֹל (שמואל א כה, טו) וְלֹא עָנְנִי עוֹד גַּם בֵּינִי הַנְּבִיאִים  
גַּם בְּחִלְמוֹת - <sup>392</sup> וְלֹא הִזְכִּיר אוֹרִים וְתַמִּים, כִּי נִתְבַּיֵּשׁ  
לְהִזְכִּירָם, מִפְּנֵי <sup>393</sup> שֶׁהֵרָג אֲנִשִּׁי נוֹב עִיר הַכְּהֻנִּים, וְאָמַר לוֹ  
שְׁמוּאֵל (שם שם, יט) וּמָחָר אֶתָּה וּבִנְיָךְ עָמִי, <sup>394</sup> עָמִי  
בְּמַחֲצִיתִי. <sup>395</sup> וַיִּשָּׂא אֶדְם מִדֶּרֶגַת הַבּוֹשָׁה בְּהַתְּבַדָּד לְחֹשֶׁב  
בְּגִדְלָת הַשֶּׁם, וְכִמְהָ רַבָּה רַעַת הַמִּמָּרָה אֶת פִּיו, וּבִזְכָּרוֹ  
תָּמִיד כִּי הָשֵׁם רוֹאֶה מַעֲשָׂיו <sup>396</sup> וּבּוֹחַן כְּלִיּוֹתָיו <sup>397</sup> וְצוֹפֶה  
מִחֲשָׁבוֹתָיו.

#### ביאורים

ותומים ולא נענה, הלך אל אשה בעלת אוב והיא העלתה עבורו את רוחו של שמואל הנביא. <sup>391</sup> שאמר. שאול התנצל לפני שמואל על שהעלהו באוב כדי שיוורו מה לעשות, מכיון שאינו נענה מה' לא על ידי נביאים ולא על ידי שאלת חלום. <sup>392</sup> ולא הזכיר אורים ותומים. שגם בהם דרש כמפורש שם. <sup>393</sup> שהרג אנשי נוב עיר הכהנים. כשברח דוד מפני שאול הגיע לנוב עיר הכהנים והיה רעב ללחם, ומפני שלא היה להם לחם אחר מלבד לחם הפנים - האכילו אחימלך הכהן וכשנדוד הדבר לשאול צוה להורגם. כשיבר שאול עם רוחו של שמואל - לא הזכיר את האורים ותומים, לפי שנתבייש משמואל, שלא יאמר לו שמואל אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים (רש"י). <sup>394</sup> עמי במחציתי. בגן עדן. מוכח מכאן שנמחלו עוונותיו של שאול עד שנחשב לצדיק כשמואל הנביא. הרי שעל ידי הבושח זוכים למחילת עוונות ולעולם הבא. <sup>395</sup> וישיג אדם וכו'. רבינו מבאר כיצד יגיע האדם למדרגת הבושח על עוונותיו. <sup>396</sup> ובוֹחַן כְּלִיּוֹתָיו. הימיעצות ללב מה לעשות (ברכות סא). <sup>397</sup> וְצוֹפֶה מִחֲשָׁבוֹתָיו. כי בתחילה חושב האדם לחטוא ואח"כ כליותיו יועצות לו איך לבצע את החטא ולבסוף עושה העבירה בגופו (הרצוה בתשובה).

# לימוד המוסר היומי



בהוצאת ארגון "ארחות יושר"



## "ארחות המוסר"

הינו מכן, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות חלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!**



ארחות יושר



ארחות צדיקים



מסילת ישראל



שערי תשובה

## "ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

### עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

### קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.



עלוני המועדים



פרק בענייני תפילה | פרק בענייני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים



פרקים בענייני תורה - לרגל סיום השי"ס העולמי



קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים



ספר "ארחות יושר"



ספר "ארחות צדיקים"



ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: **"ארחות יושר"** למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות צדיקים"** ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החוברות החודשיות. עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.



